

TNO-rapport

Radarweg 60
1043 NT Amsterdam

TNO 2020 P10475

www.tno.nl

'In my backyard please' - Towards societal acceptance of landscape integrated PV parks in city deltas

T +31 88 866 50 10

Datum 16 februari 2021
Auteur(s) Peuchen, R., Straver, K., Polinder, L. (DIG), Govers, F. (DIG)

Aantal pagina's 49 (incl. bijlagen)
Aantal bijlagen 1
Opdrachtgever TKI-UE
Projectnaam In My Backyard Please
Projectnummer P10475

Met dank aan input van de overige projectleden;
Design Innovation Group; Lianne Polinder en Floor Govers
TU Delft; Merel Enserink en Rudi van Etteger
TNO; Kay Cesar
TS Visuals; Thijs Sepers



Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	7
1 Methode	9
1.1 Methode Interviews	10
2 Literatuuronderzoek	12
2.1 Voorbij NIMBY	12
2.2 Theorie van Place attachment	12
3 Zonneparken: Huidige stand van zaken in Nederland	16
3.1 Huidige beleidscontext in Nederland	16
3.2 Eerste inzichten vanuit de praktijk; zonnepark ontwikkelaars aan het woord.	17
4 Media analyse	19
4.1 Aantasting van het landschap	19
4.2 Aantasting van persoonlijke waarden	19
4.3 Zorgen om waardedaling van de woning	20
4.4 Zorgen om economisch gewin	20
5 Interview bewoners	22
5.1 Plaats	22
5.2 Persoon	25
5.3 Proces	29
5.4 Conclusie	30
6 Resultaten interviews ondernemers	32
6.1 Plaats	32
6.2 Persoon	33
6.3 Proces	35
6.4 Conclusie	35
7 Conclusies	36
7.1 1. Welke rol speelt place attachment bij het accepteren van een zonnepark?	36
7.2 2. Welke mogelijke (latente) behoeften hebben bewoners en gemeenschappen als het gaat om hun leefomgeving?	37
7.3 3. Welke informatie en keuzevrijheid hebben betrokkenen zoals bewoners nodig in co-creatie proces?	38
7.4 Aanvullend kader; esthetiek en biodiversiteit	39
8 Aanbevelingen	41
8.1 Randvoorwaarden voor co-creatiesessies	42
Literatuurlijst	44
Bijlage(n)	
A Interviewprotocol bewoners	

Samenvatting

Inleiding

Er zullen significante delen van ons Nederlandse landoppervlak nodig zijn om zonneparken te realiseren waarmee duurzame energie opgewekt kan worden (Klimaatakkoord, 2019). Maatschappelijk draagvlak is cruciaal wanneer deze parken in het zicht van de omgeving worden geplaatst. Het doel van dit project, en dit werkpakket specifiek, is om vast te stellen hoe de ontwikkeling van zonneparken geaccepteerd en hopelijk zelfs met enthousiasme gerealiseerd kan worden. Daarnaast wordt onderzocht welke rol de deelname van bewoners tijdens het ontwerpproces hierin speelt.

Als een van de oorzaken van weerstand tegen zon- en windparken wordt het 'Not in my Back Yard' principe genoemd (Burningham, 2000). Het kan worden uitgelegd als de publieke weerstand tegen lokale ontwikkelingen, waarbij energieprojecten veelvuldig als voorbeeld worden gebruikt (Devine-Wright, 2009).

Onderzoek in de afgelopen jaren heeft echter uitgewezen dat *NIMBYism* een te simplistisch beeld geeft van deze weerstand wanneer er niet naar het besluitvormingsproces, de psychologische factoren, emotionele reacties en bijbehorende acties gekeken wordt (Carlisle et al. 2014; Devine-Right, 2009; Scannel & Grifford, 2009; Wolsink, 2000). Met de *Place attachment theorie* wordt NIMBY uitgelegd door te onderzoeken welke factoren er achter de weerstand liggen. Deze factoren gaan over hoe bewoners zich tot de omgeving verhouden. Wanneer een bewoner het gevoel heeft dat de omgeving onwenselijk verandert kunnen deze achterliggende factoren zorgen voor gedrag dat gericht is op het behoud van een omgeving. Het raamwerk van Scannel & Gifford (2009) verdeelt plaatshechting in drie concepten; persoon, plaats en proces.

Middels een case study in de buurtgemeenschap Nauerna, waar plannen liggen voor het realiseren van een zonnepark, geeft dit onderzoek antwoord op de volgende onderzoeksvragen;

1. Welke rol spelen de factoren van *plaatshechting* bij het ontwerpen van een zonnepark?
2. Welke mogelijke (latente) behoeften hebben bewoners als het gaat om hun leefomgeving?
3. Welke informatie en keuzevrijheid hebben betrokkenen zoals bewoners nodig in co-creatie bij een zonnepark?

Methode

Dit rapport is het resultaat van werkpakket 1 (WP) van het In My Back Yard Please onderzoek (IMBYP). We onderzoeken hoe de constructen persoon, plaats en proces van *place attachment* inzicht kunnen bieden in de beleving van bewoners bij de totstandkoming van een zonnepark. Dit wordt gedaan middels actieonderzoek in het buurtgemeenschap Nauerna. De inzichten geven handvatten voor de co-creatiesessie in het volgende werkpakket. Er is een combinatie van informatie en onderzoeksmethoden gebruikt; een media-analyse, een literatuuronderzoek, een schets van de beleidscontext van zonneparken en een sessie interviews met de

bewoners van Nauerna, lokale ondernemers uit deze buurtgemeenschap en externe projectontwikkelaars.

Resultaten

In de opstartfase van dit onderzoek is regelmatig contact geweest tussen het projectconsortium en de belangenvereniging van de bewoners van Nauerna. Er is samen nagedacht over passende momenten voor het delen van informatie met omwonenden zodat bewoners niet overvallen zouden worden door nieuwe ontwikkelingen. Vanuit de bewoners werd verder positief gereageerd op het concept van de co-creatie sessies. Zij gaven aan het prettig te vinden om meegenomen te worden in het proces. Vanuit de ondernemers is het van belang om op de hoogte te blijven van wat er in de buurtgemeenschap speelt. Zij voelen niet de behoefte om direct invloed uit te oefenen op deze ontwikkelingen. Voor hen is een zonnepark interessant als investering.

Zelfvoorzienendheid als onderdeel van individuele- en groepsidentiteit

Bewoners hebben bij de eerste interviewronde een positieve kijk op de functie van een zonnepark: Het is door zowel de bewoners als ondernemers genoemd als een mogelijke vorm van zelfstandigheid, om zelf energie te kunnen opwekken. Het past bij de identiteit van de omgeving: Nauerna wordt door sommige bewoners al 'het Nazareth van de Zaanstreek' (of het Gallië) genoemd. De vechtlust en zoektocht naar autonomie, daar past zelfvoorzienend zijn door middel van een zonnepark ook bij. In Nauerna wordt daarmee een zonnepark en het opwekken van energie ook als mogelijkheid gezien voor het versterken van de groepsidentiteit; zelfstandig zijn. De belangengroep van buurtgemeenschap Nauerna heeft er voor gezorgd dat ze het ruimtelijke karakter van de omgeving voor een gedeelte kunnen behouden. Verder heeft de belangengroep een budget dat geïnvesteerd kan worden. Een zonnepark kan een dergelijke investering zijn. De geïnterviewde ondernemers hebben allen een redelijke hechting met de plaats Nauerna. Deze hechting is met name fysiek: de rust en de ruimte die Nauerna biedt maakt het een fijne werklocatie en is ook een reden om zich hier te vestigen. Er is geen grote hechting op persoonsniveau – de meesten voelen zich niet echt Nauernees. Dit kan invloed hebben op de betrokkenheid bij het nog te realiseren project.

Conclusies

Welke rol speelt *place attachment* bij het accepteren van een zonnepark?

De theorie van *place attachment* lijkt een voorspellende waarde te hebben wat betreft de bereidheid om een zonnepark "te willen". Een sterkere hechting met de plaats zorgt voor grotere behoefte aan invloed. Wanneer deze invloed onvoldoende aanwezig is kan weerstand ontstaan. Doordat de betekenis die de bewoners aan hun omgeving geven boven tafel komt, is duidelijk waar motivaties en pijnpunten kunnen ontstaan indien er een zonnepark zou komen. De hechting van bewoners met de plaats Nauerna relateert sterk aan het ervaren van rust en ruimte. Een zonnepark draag hier idealiter aan bij en verstoort dit zo min mogelijk. Dit gevoel van weidsheid, rust en ruimte heeft over het algemeen de voorkeur boven een sterk onderscheidend ontwerp van een zonnepark als een herkenningspunt in het landschap.

Welke mogelijke (latente) behoeften hebben bewoners en gemeenschappen als het gaat om hun leefomgeving?

In tegenstelling tot de ondernemers, staat de sterke hechting met een plek centraal bij de bewoners. In het geval van een woning gaat het om behoud van de financiële waarde, waarbij het vaak de verwachting van de omgeving is dat een woning minder waard wordt wanneer er een zonnepark gebouwd wordt. Verder is er behoefte aan historisch besef van de omgeving en specifiek de plek waar men woont. In Nauerna vertaalt zich dat in een referentie naar de hoeveelheid ruimte die er was, en wat er vroeger was maar nu niet meer. Deze hang naar het verleden zorgt bij bewoners die er al langer wonen voor een behoefte aan de hoeveelheid ruimte van weleer.

De bewoners van Nauerna geven verder aan dat zij de behoefte voelen om zich te kunnen ontwikkelen en de gestelde doelen in het leven te kunnen realiseren. Hierbij focussen ze zich eerst op de woning en wooncomfort voor het beleven van rust en ruimte, en vervolgens op de interactie en activiteiten met de gemeenschap, op zoek naar gemeenschapszin. Het zonnepark heeft vooral invloed op de beleving van rust en ruimte.

Welke informatie en keuzevrijheid hebben betrokkenen zoals bewoners nodig in een co-creatie proces?

Er is een aantal manieren om bewoners in staat te stellen zelf iets te kunnen organiseren en controle over hun omgeving te geven; ruimte krijgen voor een eigen initiatief, veel communicatie tussen partijen, invloed op het beslissingsproces, zorgvuldig omgaan met verwachtingen, en informatie beschikbaar stellen. Dit geeft de bewoners invloed op de maakbaarheid van hun leefomgeving. Dit stelt hen in staat zelf achter het stuur plaats te nemen en kan leiden tot een sterkere hechting met de plek waar ze wonen. De invloed die ze tijdens het co-creatie proces krijgen sluit zo aan bij de waarden die leiden tot een sterkere plaatshechting. Dit kan leiden tot een hoger sociaal acceptatieniveau van het zonnepark. Dit blijkt uit de media-analyse en wordt bevestigd door de bewoners van Nauerna. Vroeg betrekken is beter dan (te) laat in het proces. De onzekerheid bij het verstrekken van informatie vroeg in het proces kan wel zorgen voor een gevoel van zeggenschap. Het is van belang dat deze zeggenschap een vervolg krijgt in de rest van het proces.

Aanbevelingen**Sluit aan bij de vechtersmentaliteit**

Er was een dispuut in Nauerna rondom de hoogte van de afvalberg, er is melding van stankoverlast geweest, en mogelijk is er vervuiling van grondwater. Verder zijn er rechtszaken geweest tegen de komst van een aantal windmolens en het businesspark Hoogtij, waarbij er meerdere distributiecentra naast het dorp zullen komen. Hieruit kan weerstand ontstaan bij de bewoners van Nauerna tegen de door instanties geïnitieerde projecten. Dit heeft invloed op het aanleggen en meewerken aan nieuwe projecten. Er is een reden waarom het opkopen van stukken land is gedaan door de belangengroep van Nauerna: "om de oprukkende omgeving buiten de deur te houden". Het zou dus beter zijn om het ontwerp zoveel mogelijk te laten opgaan in de omgeving, zodat het gevoel van het behoud van diezelfde omgeving is gewaarborgd. Daarbij is het van belang om de bewoners, gezien de eerdere disputen, vroeg en intensief in het proces te betrekken.

Sluit aan bij het belang van 'een eigen plek'

Uit meerdere interviews bleek dat er een volgordelijkheid bestaat in de mate van hechting met de omgeving. In eerste instantie was er een hechting met de natuur en omgeving, waarbij veelal rust en ruimte werden genoemd als prettige karakteristieken. Het uitzicht op de landbouw/polder is vaak genoemd als positief. Hierbij wordt de uitgestrektheid en het groen van de polder als rustgevend gezien. Na de opgebouwde hechting met de eigen plek, werd er breder gekeken door de bewoners en werd er contact gezocht met de gemeenschap. Uit deze volgorde blijkt ook het belang van autonomie. Deze werd bij de hechting met de plek in eerste instantie gezocht bij het creëren van een eigen plek. Meerdere bewoners kunnen zich hier goed mee identificeren. Om als projectontwikkelaar aan te sluiten bij de behoeften van bewoners is het van belang om de prioriteit van een eigen plek en het landschap en daarna het belang van de gemeenschap aan te houden.

Inleiding

Het Klimaatakkoord laat zien dat er significante delen van ons Nederlandse landoppervlak nodig zijn om zonneparken te realiseren waarmee duurzame energie opgewekt kan worden (Klimaatakkoord, 2019). Dit is onderdeel van de opgave van de dertig energieregio's om uiterlijk in 2030 35 TWh hernieuwbare elektriciteit te produceren. Maatschappelijk draagvlak is cruciaal wanneer deze parken in het zicht van de omgeving worden geplaatst. Voorbeelden van energieparks die op weerstand vanuit de lokale omgeving stuiten zijn er helaas genoeg. De oorzaken van de weerstand beginnen steeds duidelijker te worden, en daarmee de mogelijkheid tot het opzetten van nieuwe oplossingen ook. Het doel van dit project is om vast te stellen hoe het ontwerpen en ontwikkelen van betaalbare zonneparken geaccepteerd en hopelijk zelfs met enthousiasme gerealiseerd kan worden. Het project is onderdeel van het TKI-Urban Energy programma, wat zich richt op fysieke integratie van PV systemen in de openbare ruimte.

Als een van de oorzaken van weerstand wordt het 'Not in my Back Yard' principe genoemd (Burningham, 2000). Het kan worden uitgelegd als de publieke weerstand tegen ongewilde lokale ontwikkelingen, waarbij energieprojecten veelvuldig als voorbeeld worden gebruikt (Devine-Wright, 2009). Bij deze weerstand speelt de afstand tot het park een belangrijke rol, waarbij wordt aangenomen dat men niet direct tegen de ontwikkeling is maar deze bij voorkeur niet in de nabije omgeving heeft.

Onderzoek in de afgelopen jaren heeft echter uitgewezen dat NIMBYism, vaak gebruikt om het NIMBY-effect in de praktijk te duiden, een te simplistisch beeld geeft van deze weerstand wanneer er niet naar achterliggende constructen als het institutionele proces, de psychologische factoren, emotionele reacties en bijbehorende acties gekeken wordt (Carlisle et al. 2014; Devine-Right, 2009; Scannel & Grifford, 2009; Wolsink, 2000). Onderzoeken naar verschillende soorten energietechnologieën leggen een complexe verbinding bloot tussen mens en plek. Met de Place attachment theorie wordt NIMBY uitgelegd door te onderzoeken welke factoren er achter de weerstand liggen. Place attachment of plaatshechting kan gezien worden als verbinding tussen een individu en een betekenisvolle omgeving. Deze factoren, zoals de mate van individuele invloed in een proces of de sterkte van een lokaal netwerk hebben invloed op de hechting met de plaats (Devine-Right, 2009; Wolsink, 2000). Wanneer een bewoner het gevoel heeft dat de omgeving onwenselijk verandert kunnen deze achterliggende factoren zorgen voor gedrag dat gericht is op het behoud van een omgeving.

Doel van het project is om co-creatief ontwerp van een zonnepark te testen en zo te achterhalen wat de mogelijkheden, sterktes en limitaties zijn van zo'n aanpak. Daarbij staat het effect van de lokale steun voor het ontwerp en de landschapsverandering centraal. Met actieonderzoek wordt dit co-creatieve ontwerp samen met een daadwerkelijke casus in buurtgemeenschap Nauerna uitgevoerd. Zo onderzoeken we de behoeften van bewoners in relatie tot de directe leefomgeving. Het project leidt uiteindelijk tot het plaatsen van een levensechte 'mock-up'; een aantal zonnepalen die een indruk geven van het gehele zonnepark (zie afbeelding voorpagina). Dit rapport als resultaat van WP1 van het IMBYP project onderzoekt hoe constructen van place attachment inzicht kunnen geven in

de potentiële weerstand bij de totstandkoming van een zonnepark. Dit biedt handvatten voor de co-creatie sessie in het volgende werkpakket. De volgende onderzoeksvragen zullen aan bod komen in dit sociaal wetenschappelijk deel van het onderzoek:

1. Welke rol spelen de constructen van place attachment als bij het ontwerpen van een zonnepark?
2. Welke mogelijke (latente) behoeften hebben bewoners als het gaat om hun leefomgeving?
3. Welke informatie en keuzevrijheid hebben betrokkenen zoals bewoners nodig in het ontwerpproces van een zonnepark?

Dit document biedt inzichten in de stand van zaken van recent onderzoek dat het NIMBY-effect in perspectief plaatst. In Hoofdstuk 1 wordt de theorie van 'Place attachment' aangedragen als mogelijke verklaring voor NIMBY waarna in Hoofdstuk 2 de bevindingen van een media-analyse langs deze theorie gelegd worden: kunnen we inderdaad in krantenartikelen elementen van place attachment vinden? Hoofdstuk 3 geeft een beknopte weergave van de beleidscontext in Nederland voor zonneparken. In Hoofdstuk 4 geven diepte-interviews met verschillende belanghebbenden in onze lokale case study bij de buurtgemeenschap Nauerna, onder de rook van Amsterdam, inzicht in de hechting tussen plek en de bewoners. Daarnaast halen we door middel van interviews met verschillende zonnepark ontwikkelaars ervaringen op uit eerder uitgevoerde projecten met betrekking tot plaatshechting.

1 Methode

In dit rapport maken we gebruik van vier vormen van dataverzameling (zie ook figuur 1);

1. literatuuronderzoek over de rol van place attachment bij het acceptatie niveau voor zonneparken;
2. samenvatting van de beleidscontext en enkele praktijkervaringen van zonnepark ontwikkelaars;
3. een verkennende media analyse van lokale kranten met argumenten tegen zon op land;
4. diepte-interviews met verschillende belanghebbende in de buurtgemeenschap Nauerna.

Literatuuronderzoek en interviews

Met het literatuuronderzoek wordt gekeken naar de eerste twee onderzoeksvragen. De interviews focussen zich op alle drie de onderzoeksvragen. Omdat het aantal wetenschappelijke artikelen over het in kaart brengen van voor- en tegen argumenten van zon op land beperkt is, is er besloten om tevens naar artikelen over windparken te kijken.

Daarnaast zijn andere vormen van dataverzameling gebruikt om een zo goed mogelijk beeld te vormen van waar mogelijke weerstand tegen zonneparken vandaan komt. Op het moment van dit onderzoek is er bij de onderzoekers geen gevalideerde vragenlijst bekend om plaatshechting bij belanghebbenden (burgers, maar ook...) in kaart te brengen. Vanuit de resultaten van het bestaande literatuuroverzicht zal een vragenlijst worden toegevoegd voor interviews met bewoners en ondernemers. In de volgende paragraaf gaan we dieper in op de methode voor deze interviews.

Beleidscontext en praktijkervaringen

Naast literatuuronderzoek over de onderliggende constructen van NIMBYism, zal een beeld worden geschetst van welke relevante beleidskaders mee- of tegenwerken aan een hoge participatiegraad bij de ontwikkeling van zonneparken. Daarbij worden deze kaders ingekleurd door praktijkervaringen van zonnepark ontwikkelaars, die bevraagd worden over hoe het participatieproces nu wordt uitgevoerd en wat de mogelijke meerwaarde zou kunnen zijn van prints op zonnepanelen en verhoogde biodiversiteit.

Media-analyse

Om meer informatie te hebben over de huidige bestaande weerstand is er een verkennende inventarisatie gedaan in landelijke en regionale kranten. Dit is zeker niet uitputtend, en geeft geen doorslaggevende argumentatie voor de verklaring van bestaande weerstand. Het kan wel gebruikt worden om genoemde argumenten te koppelen aan het raamwerk van place attachment, en te zien of er een tendens in argumentatie is die bij een onderdeel van het raamwerk past. Hiermee kan een eerste inventarisatie aan argumenten en inzichten ontstaan in hoe werkbaar het gekozen raamwerk van place attachment is. Bij deze dataverzameling werken we van een breed literatuurperspectief op zonneparken, via de beleidscontext en praktijkervaringen en de media-analyse, richting een locatie specifiek perspectief van de buurtgemeenschap Nauerna (zie Figuur 1).

1.1 Methode Interviews

Het doel van de interviews is om een specifiek beeld van de locatie, de bewoners en de lokale ondernemers te geven, en hiermee de onderzoeksvraag ‘Welke rol spelen de constructen van place attachment als bij het ontwerpen van een zonnepark?’ te beantwoorden. Voor zover bekend bij dit consortium is er nog geen onderzoek dat de relatie tussen de mate van place attachment en zonneparken onderzocht heeft. Wel zijn er verschillende onderzoeken die gebruik hebben gemaakt van vragenlijsten die place attachment centraal stellen. Veel onderzoeken waar place attachment centraal staat richten zich op de relatie tussen een persoon en de kleinere fysieke omgeving van zijn of haar huis of wijk, dan wel band met het sociale netwerk van een plek. De relatie met grotere gebieden is minder onderzocht (Hidalgo & Hernandez, 2001).

Het interviewprotocol wordt daarom gebaseerd op bestaande vragenlijsten die place attachment testen bij andere technologieën en het overkoepelende place attachment raamwerk van Scannel & Gifford (2009). Daarnaast is het protocol gebaseerd op vraagstellingen die voortkomen uit specifieke kennisbehoefte vanuit verschillende disciplines van het consortium (zie Bijlage A). Met het interdisciplinaire karakter van dit onderzoek, met zowel gedragsonderzoek, ontwerp, en landschapsarchitectuur was het essentieel dat deze verschillende disciplines in een zo vroeg mogelijk stadium gezamenlijk optrokken.

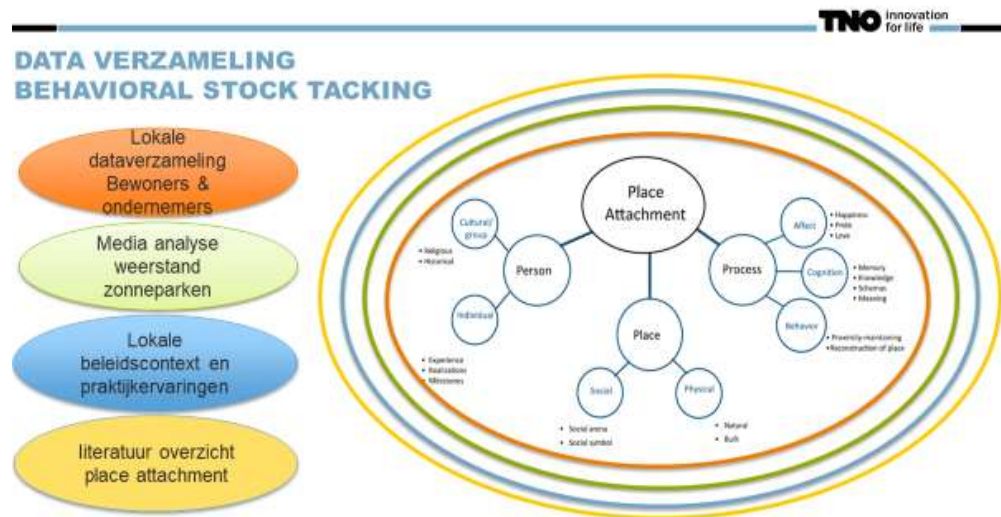
Er zijn in totaal 19 semi gestructureerde interviews van ongeveer een uur op locatie bij de buurtgemeenschap Nauerna, Zaandam, Noord-Holland uitgevoerd, waarvan 14 met bewoners en 5 met ondernemers. Deze buurtgemeenschap is gekozen uit zes potentiële plekken. Het stadium waarin het proces zich bevindt, de geschiedenis en de onderlinge relatie tussen de betrokken partijen en het hechte bewonersnetwerk waren doorslaggevend in de keuze voor Nauerna. Bij de uitvoering van de interviews was er bij de bewonersinterviews altijd een interviewer vanuit het domein gedragsonderzoek aanwezig. Om de diversiteit te waarborgen is er bij een aantal interviews gecombineerd een interviewer van een andere discipline betrokken.

Gaandeweg dit project wordt er in totaal driemaal data in de buurtgemeenschap verzameld. Het eerste moment zijn de interviews zoals hierboven beschreven, waarbij het basisniveau van sociale acceptatie is vastgesteld. Het tweede moment vindt plaats tijdens de creatieve workshop en de laatste interviews worden afgenomen nadat de mock-up geplaatst is. Dit wordt gedaan om te zien of de argumenten voor en tegen het project veranderen door de tijd en om het sociale acceptatieniveau tijdens het proces te peilen.

Analyse

De analyse vindt plaats na iedere ronde van interviews aan de hand van de getranscribeerde semigestructureerde interviews. Uit de literatuur blijkt namelijk dat het meten van argumentatie voor of tegen een project op slechts een moment in de tijd niet de meningen reflecteert die aan veranderingen onderhevig zijn (Pesch, 2017). Tijdens het transcriberen van de interviews worden de eerste bevindingen genoteerd. Na de uitwerking worden deze aan de hand van het Scannel & Gifford (2009) raamwerk getoetst: vinden we dezelfde concepten als in dit raamwerk opgenomen? De interviews worden uiteindelijk met elkaar vergeleken.

Door de antwoorden van individuen te analyseren en te koppelen aan het raamwerk konden de argumenten van zowel de groep bewoners als per individu geanalyseerd en gerapporteerd worden.



Figuur 1 Opzet dataverzameling Behavioural Stock Taking

2 Literatuuronderzoek

We beschrijven eerst de gevonden literatuur over NIMBY in het algemeen. Vervolgens gaan we dieper in op de plaatshechtingstheorie, een theorie die de factoren achter het NIMBY kan verklaren.

2.1 Voorbij NIMBY

NIMBY is de afgelopen twee decennia bekend geraakt bij een groter publiek. Het effect hiervan kan zijn dat respondenten zich niet willen identificeren met de term en bewust op zoek gaan naar andere redenen voor de weerstand (van der Horst, 2007). Ondanks het feit dat NIMBY een versimpelde weergave van lokale weerstand is, werd het voor lange tijd nog als algemene kennis beschouwd onder beleidsmakers (Wolsink, 2000).

NIMBY is de beschermende houding en daaruit voortkomend tegenwerkende acties van een gemeenschap. Doorgaans gaat NIMBY er van uit dat de gemeenschap de noodzaak van deze ontwikkelingen inziet, maar deze niet in de buurt van hun woning willen (Bunningham, Barnett, & Thrush, 2007). Het gevolg van het label NIMBY is dat tegenstanders bij voorbaat als negatief worden weggezet, hetgeen ten koste kan gaan van de geloofwaardigheid van de weerstand (Devine-Wright, 2007). Daarbij wordt de verklaring voor de weerstand gezocht op een individueel niveau door de tegenstanders onwetendheid, irrationeel en egoïstisch gedrag toe te schrijven. Terwijl het ook kan gaan om gegronde zorgen.

De afstand tussen een bewoner en het voorgestelde terrein kan de meest significante factor zijn voor het uitlokken van een negatieve (?) reactie. Recent onderzoek laat echter zien dat een kleinere afstand tot meer support kan leiden wanneer er economische voordelen voor de directe omgeving zijn (Carlisle et al., 2014). Verder blijkt dat sociale beïnvloeding en de perceptie van de gemeenschap op de zonneparken een sterkere rol bij weerstand spelen dan de ruimtelijke component (Devine-Wright, 2009).

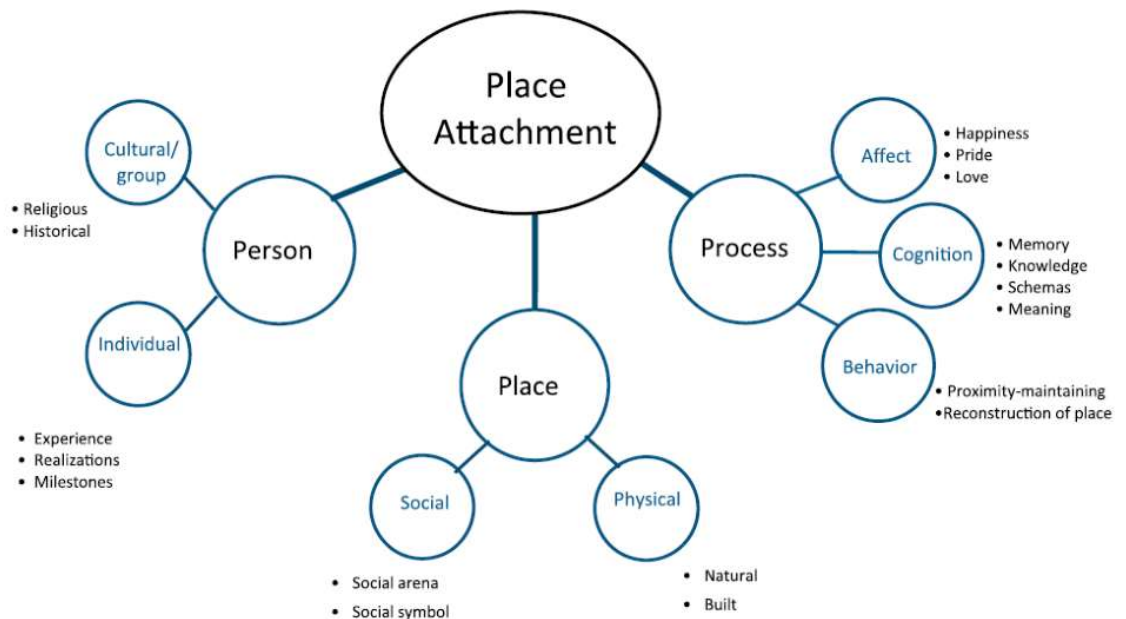
Onderzoek naar NIMBY heeft daarnaast niet altijd voldoende aandacht besteed aan verschillende uitingen van bewoners per fase van een project (van der Horst, 2007). Zo kunnen reacties verschillen per fase: voordat de inwoners van de plannen weten, tijdens het planningsproces of nadat het energieproject gerealiseerd is. Daarnaast kunnen reacties verschillen per persoon: zowel voor- als tegenstanders en projectleiders maar ook bewoners die meer op de achtergrond aanwezig zijn.

2.2 Theorie van Place attachment

Als alternatief voor het bekritiseerde NIMBY wordt in dit onderzoek de 'Place Attachment' theorie aangedragen om de complexe relatie tussen bewoners en de plaats te duiden (Carlisle et al, 2014). Scannel & Gifford (2009) beschrijven drie domeinen in hun studie; de persoon, het proces en de plaats (zie Figuur 2). Deze drie domeinen verbinden en integreren verschillende constructen. Het raamwerk is

gebaseerd op eerdere modellen en combineert oudere en recentere literatuur om een veelomvattend en helder beeld van de connectie te geven (Carlisle et al. 2014).

Huidig onderzoek focust zich vooral op het domein 'plaats'. Het domein 'plaats' wordt opgedeeld in twee niveaus: het sociale en het fysieke niveau. De sociale band wordt vaak toegeschreven aan sociale connecties, de betrokkenheid bij de buurt en de omgang met de buurtbewoners (Scannel & Gifford, 2014). Dit vertaalt zich in een waardering voor de onderdelen waarmee een plaats zich onderscheidt van andere plaatsen.



Figuur 2 Place attachment raamwerk Scannel & Gifford (2009)

Plaats: fysiek en sociaal

Ten opzichte van het ruimtelijke aspect van NIMBY laat onderzoek naar place attachment zien dat afstand niet altijd de belangrijkste factor is bij het hechten aan een plaats. Het onderzoek naar drie ruimtelijke niveaus (woning, buurt, stad) laat namelijk niet alleen een sterkere band zien van een bewoner met de eigen woning maar ook een sterkere band met de stad dan met de eigen buurt (Hidalgo & Hernández, 2001). Daarnaast bleek uit een vragenlijst onder 177 respondenten dat de sociale componenten sterker waren dan de fysieke afstand voor place attachment.

De fysieke band bij het domein plaats in place attachment wordt door Riger and Lavrakas (1981) uitgedrukt in de mate van het 'geworteld' zijn door de woonduur, het eigenaarschap van een woning en het voornemen om te blijven. Hiernaast beschrijven zij een sociale verbinding, gebaseerd op de sociale relaties, de mate van saamhorigheid en het vertrouwen in buurtgenoten. De mate van hechting en genegenheid voor een plaats is tevens afhankelijk van de beschikbare faciliteiten en groene recreatie die worden geboden. Daarnaast is de context van belang met de gebouwde omgeving of juist een meer natuurlijke omgeving. Stedman (2003) geeft hierbij aan dat het ondanks het belang van deze fysieke kenmerken, het

vooral de achterliggende betekenis van de fysieke kenmerken is die voor hechting zorgt.

Vertaling naar zonneweiden

Onderzoek naar Place attachment heeft zich tot nog toe vooral gericht op het effect van windmolens op de omgeving (Devine-Wright, 2014). Het onderzoek naar de combinatie met zonneparken bevindt zich nog een beginstadium. Het is aannemelijk dat de aspecten die op individueel niveau bij windmolens gelden, zoals fysiek voorkomen, de context, politiek, socio-economisch, sociaal, lokaal en persoonlijk, ook bij zonneparken naar voren komen. Carlisle et al. (2014) hebben verschillende zonneparken in Californië onderzocht aan de hand van een Place attachment raamwerk, gericht op het domein 'plaats'. Daarbij vonden ze een sterke steun voor zonneparken in het algemeen vanwege de associatie met werkgelegenheid en de industrialisatie. Hierdoor bleef de weerstand voor dit type energieprojecten uit. Het lijkt er dus op dat NIMBY wellicht minder van toepassing is voor zonneparken dan voor windparken.

Stadia van psychologische respons

Dit sluit aan bij het onderzoek van Devine-Wright (2009), waar vijf verschillende stadia worden erkend in de psychologische respons bij een verandering van een plaats; bewustwording, interpretatie, evaluatie, 'omgaan met' en overgaan tot actie (zie Figuur 2). Hierbij wordt aangegeven dat individuen zich op verschillende momenten in het proces in verschillende stadia kunnen bevinden. Dit heeft betrekking op de sociale context en een individu kan gedurende het proces ook veranderen van stadium. Daarnaast pleiten Pesch et al (2017) voor meer flexibiliteit met een focus op een cyclisch leerproces door de geldigheid van het publieke waardenkader op meerdere momenten te toetsen. Dit geeft beleidsmakers de mogelijkheid om het proces aan te passen aan de op dat moment geldende stadia. In het huidige onderzoek wordt het belang van tijd onderstreept. Zo zullen er op drie verschillende momenten in het project interviews worden gehouden om het sociale acceptatieniveau bij burgers te meten.

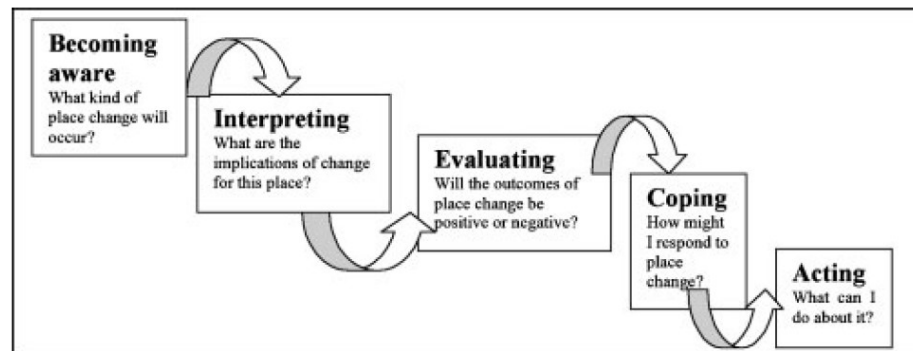
Informatievoorziening

Informatievoorziening over een zonnepark dat een verandering in een omgeving veroorzaakt is essentieel. Wanneer men niet geïnformeerd wordt kan dit leiden tot een gevoel van niet erkend worden in het proces (zie Figuur 3). Dit gevoel van het ontbreken van erkenning komt bij de theorie energierechtvaardigheid van de McCauley (2013) aan bod. Het staat onder andere voor eerlijke representatie van een stakeholder naar gelang de impact die deze ervaart. Inclusieve en vroege informatievoorziening is hierbij essentieel.

De discrepantie ontstaat vaak wanneer er een algemeen concept wordt uitgerold dat geen oog heeft voor de locatiespecifieke historie en verbintenis met de plek. Het domein Proces van Scannel & Gifford (2010) laat zien dat place attachment kan ontstaan uit de structuur van sociale informatie die beschikbaar is over een plek. Hier ligt een aantal cognities aan ten grondslag, waaronder het bekend zijn met de details van de omgeving en de mogelijkheid deze zelf te organiseren.

Huidig onderzoek zoomt verder in op de relatie tussen de drie domeinen van Place attachment uit het raamwerk van Scannel & Gifford (2014) en het ontwerpproces van het te ontwikkelen zonnepark. Welke sentimenten spelen een rol bij de

voorgenomen verandering? Welke rol speelt de plek voor individuen of de gemeenschap? Is er een symbolische waarde te vinden voor deze aangewezen locatie? Dergelijke vragen probeert dit onderzoek te beantwoorden om zo bewoners en belanghebbenden zo veel mogelijk mee te nemen in het keuzeproces van de ontwikkeling van het zonnepark.



Figuur 3 Stadia van psychologische respons op plaatsverandering over de tijd Devine-Wright (2009)

3 Zonneparken: Huidige stand van zaken in Nederland

Om weerstand bij zonneparken beter te begrijpen schetsen we ten eerste de beleidscontext in Nederland en informeren we bij zonnepark ontwikkelaars naar hun inzichten.

3.1 Huidige beleidscontext in Nederland

Wisselend beleid tussen gemeenten zorgt voor extra kosten bij de markt

Nederlands beleid op het gebied van zonneparken is gedecentraliseerd (Peuchen et al. 2019). Hierbij zijn de gemeentes het bevoegd gezag, in tegenstelling tot bijvoorbeeld windparken waarbij de provinciale overheid het bevoegd gezag is. Hierbij wordt de provinciale overheid vaak genoemd als oorzaak van de weerstand bij windparken (Peuchen et al. 2019).

Uit een eerste inventarisatie van Peuchen et al. (2019) blijkt dat er tussen Nederlandse gemeentes een groot verschil bestaat in het beleid voor grondgebonden zonneparken. Daarnaast hebben veel gemeentes nog geen beleid gevormd voor zonneparken. Een groot deel van de gemeentes is afhankelijk van provinciaal beleid. Sommige gemeentes maken gebruik van ingehuurd expertise die ingezet wordt bij het uitzetten van een tender met voorwaarden waar geïnteresseerde projectontwikkelaars aan moeten voldoen. Verder blijkt dat gemeentes ook nog onvoldoende kennis delen en elkaar adviseren in deze beleidsvorming. Het beleid is voornamelijk gebaseerd op expertise van lokale beleidsmakers met onvoldoende inbreng van kennis uit de markt (Peuchen et al. 2019). Dit gebrek aan kennisdeling vergroot de variatie tussen de aanpak van gemeenten en daarmee de uitdaging en kosten voor projectontwikkelaars om te voldoen aan de voorwaarden voor zonneparken in verschillende gemeentes.

Rol van de RES

De Regionale Energie Strategieën (RES) kunnen een oplossing bieden voor de geschetste beleidsuitdagingen, doordat gemeentes meer met elkaar en de markt gaan werken. Het wordt zo voor projectontwikkelaars ook eenvoudiger om in te spelen op ambities van een regio. Op nationaal niveau wordt vooral gekeken naar de mogelijkheden voor een 'zonneladder', waarbij een volgorde wordt aangegeven in daken en soorten grond waar zonnepanelen geplaatst kunnen worden.

De decentralisatie wordt ter discussie gesteld. Vanuit zowel de markt als lokale overheden komt de vraag of een nationaal kader met voorwaarden niet efficiënter zou zijn voor het behalen van de duurzame energie ambities (Peuchen et al. 2019). Dit zou, door het verminderen van risico's en kosten, de continuïteit ten goede komen. Ook zou nationaal beleid een Milieu Effect Rapportage (MER) kunnen verplichten. Dit zorgt bijvoorbeeld bij windparken voor een standaardisatie in de gestelde voorwaarden. Zonneparken zouden hier een voorbeeld aan kunnen nemen. Het ontbreken van deze voorwaarden zou er voor kunnen zorgen dat er minder projecten gerealiseerd worden.

Zon krijgt minder subsidies dan wind

In Nederland wordt projectontwikkelaars de mogelijkheid geboden om het zonnepark economisch rendabel te maken middels de SDE+ subsidie. Deze subsidie (een bedrag per opgewekte kWh) heeft de afgelopen jaren lager gelegen voor zonne-energie dan voor windenergie. De commerciële projectontwikkelaars geven daarbij aan dat er weinig financiële ruimte is voor het participatieproces en om een groter gedeelte van de winst terug te laten vloeien naar de omgeving. Ze mogen hierbij zelf bepalen welk gedeelte van de initiële investeringskosten zij besteden aan het creëren van draagvlak. Vanuit het klimaatakkoord wordt wel het streven gesteld om 50% lokaal eigenaarschap te creëren om zo de lusten en risico's beter te verdelen. Deze maatregel zou tot meer financiële participatie moeten leiden.

3.2 Eerste inzichten vanuit de praktijk; zonnepark ontwikkelaars aan het woord.

We hebben een tweetal projectontwikkelaars van zonneparken gevraagd naar hun ervaringen op het gebied van participatie en weerstand met omwonenden. In deze semigestructureerde interviews hebben we vragen gesteld over het stadium waarin bewoners betrokken werden, de SDE+ subsidie en de financiële mogelijkheden om bewoners tegemoet te komen. Daarbij kwamen verschillende perspectieven op het vraagstuk 'hoe gaan we om met omwonenden?' terug.

Zicht

Ontwikkelaars geven aan dat prints op alle panelen te duur lijken voor wat het kan opleveren. Deze prints camoufleren de panelen zodat ze meer in het landschap opgaan, of juist een mooi patroon weergeven. Het belangrijkste is de omheining, die beperkt het zicht op de panelen al voldoende.

Businesscase

De ontwikkelaars geven aan dat vanwege de SDE+ subsidie de businesscase bij zonneparken al krap is en de marges minimaal zijn. Vanwege deze subsidiegelden is het meer aannemelijk dat ontwikkelaars inzetten op steeds grotere parken, in plaats van kleinschalige, of minder efficiënte parken waar meer ruimte is voor meedenken van omwonenden. Bij de kleinere, innovatieve parken is er minder ruimte in de businesscase voor het participatiegedeelte. Dit is daardoor soms niet of nauwelijks realiseerbaar voor ontwikkelaars.

Rol van de RES

Daar waar de regionale energie strategieën (RES) nu nog niet overal in de maatschappij bekend zijn, zal dit in de toekomst bij plannen maken en vooral de uitvoer zorgen voor meer zichtbaarheid van zonneparken. Meerdere gemeenten beginnen dit ook in te zien volgens de ontwikkelaars. Dit zorgt er volgens hen voor dat urgentie sterker gevoeld wordt. Dit vergroot de kans op meer zonneparken in de bewoonde omgeving. Daarbij volstaan voor de acceptatie over het algemeen goede hoge groene omheiningen, volgens de projectontwikkelaars. De huidige manieren van betrekken van bewoners lijken dus voldoende; financiële vergoedingen, tijdig informeren en een goede omheining in samenspraak met de burgers die er op uitkijken. Deze maatregelen worden echter vaak gekozen vanuit de gemeente en/of grondeigenaar als startpunt van de ontwikkeling van een zonnepark. Maar er is vaak weinig bekend over de sociale omgeving, de historische context en over de verwachte weerstand.

Timing

Daarmee lijkt er dus een logisch moment van het starten met het betrekken van omwonenden volgens ontwikkelaars; als de gemeente, ontwikkelaar en grondeigenaar alle drie een 'ja' voor ogen hebben. Op de tweede plek komt dan de omwonende, die inbreng heeft in een aantal opties; het soort omheining en de financiële participatie. Er is momenteel, bij navraag bij enkele ontwikkelaars, dus geen ruimte in het ontwerp proces van aanbesteding om omwonenden te laten meedenken. Daarbij zijn opties zoals het spelen met de grootte, prints, en ruimte (momenteel) niet haalbaar. Dat hoeft nu ook vaak nog niet zeggen ze, het gaat vaak goed.

Verbetering esthetiek en biodiversiteit

Om rekening te houden met de businesscase van een verbetering van esthetiek en biodiversiteit is nog geen onbetwist enthousiasme te vinden bij ontwikkelaars. Voor hen is het nog moeilijk inschatten wat het effect hiervan is op het sociale acceptatieniveau en ze kwantificeren dit nog niet. Voor de businesscase brengen deze verbeteringen voor de omgeving meer kosten met zich mee en daarbij is het niet duidelijk hoe efficiënt deze zijn voor het creëren van acceptatie. Ze zien niet veel toegevoegde waarde aan het aanbrengen van prints bij panelen van zonneparken; ze zien hierbij wel een meerwaarde voor de gebouwde omgeving. Voor grotere parken is volgens hen vooral een goede omheining van het park noodzakelijk. Het directe zicht van omwonenden of voorbijgangers lijkt hierbij dan dus voldoende gedekt. Het investeren in lokale faciliteiten voor de omgeving om een zonnepark heen lijkt wel acceptatie verhogend.

4 Media analyse

In een verkennende media-analyse door een partner van TNO in dit project, Design Innovation Group (DIG), is gekeken naar een aantal genoemde oorzaken van weerstand voor zonneparken in Nederland. Het idee achter deze exercitie is om te zien of de gevonden weerstand uit krantenartikelen te koppelen is aan het plaatshechting raamwerk. Zien we voorbeelden van het NIMBY effect, en zijn deze voorbeelden ook te koppelen aan onderliggende oorzaken van NIMBY? De voorbeelden zijn niet uitputtend, maar dienen om aan te geven dat de huidige weerstand aanwezig is en welke behoeften van bewoners er achter liggen. Per onderwerp beschrijven we hoe dit terugkomt in de krantenartikelen en hoe het past binnen de theorie van plaatshechting.

De onderzoeksvraag voor dit onderdeel:

1. Welke mogelijke (latente) behoeften hebben bewoners en gemeenschappen als het gaat om hun leefomgeving?

Voor deze analyse zijn online artikelen uit de standaard Nederlandse kranten gebruikt.

4.1 Aantasting van het landschap

In de media komen verschillende bewoners aan het woord die zich uitdrukken in termen als 'afbreuk aan de historie' en 'een uniek landschap' (zie Figuur III). Deze opmerkingen duiden op een cultuurhistorische waarde van het landschap. Onderzoek van Scannel & Gifford (2010) en het place attachment schema laat zien dat de culturele aspecten van een plek een persoonlijke band creëren met de plek en zich manifesteren in verhalen, ervaringen, waardes en symbolische betekenis. Wanneer er afbreuk wordt gedaan aan een van deze componenten kan dit ten koste gaan van de positieve perceptie van het onderscheidend karakter van een plek. De behoefte aan behoud van cultuur zit geworteld in de hechting die ontstaat bij het gemeenschapsproces van een groep (Scannel & Gifford, 2010).

Een ander aspect is koppeling van de mens met de natuur als een fysieke plek. In het raamwerk wordt dat geschaard onder Plaats, de fysieke component en dan de natuur. Vanuit de media-analyse valt op te maken dat bewoners zich zorgen maken over de aantasting van deze natuur; ze uiten hun waardering voor een 'open landschap' en noemen de 'vernietiging van landschappelijke waarde'.

4.2 Aantasting van persoonlijke waarden

Uit verschillende artikelen blijkt dat er weerstand kan ontstaan wanneer, in de ogen van de omgeving, de verkeerde plek wordt gekozen. Het kan gaan om; het belang van landbouwgrond en natuur, leefgebied van dieren en planten, afstand tot de eigen woning en een vrij uitzicht (zie Figuur 3). De bedreiging voor het verliezen van de functie van een plek is gerelateerd aan de emotionele waarden die men er aan hecht en kan deel uitmaken van onderdelen van het zelfbeeld dat mensen hebben. Bijvoorbeeld: "Ik woon in een omgeving met veel groen en rust, waar ik bewust voor gekozen heb. Ik hecht daar veel waarde aan, want ik ben echt geen stadsmens." Het veranderen van het landschap zou hier een bedreiging van het

zelfbeeld zijn. Er zit ook een volgordelijkheid in, waarbij wordt aangegeven dat het zonnepark pas op een bepaalde plek kan komen te liggen wanneer eerst ook een andere plaats benut wordt.

4.3 Zorgen om waardedaling van de woning

Een veel gehoord argument tegen zonneparken in de krantenartikelen is de verwachte waardedaling van omliggende woningen. De analyse van verschillende Nederlandse media laat zien dat de waardedaling van de huizen een van de argumenten is die weerstand voedt (zie Figuur 3). Aan de andere kant noemen bewoners dat zonneparken voor industrialisatie en werkgelegenheid zou zorgen waarmee ook de waarde van hun woning zou stijgen. Dit zijn twee verschillende interpretaties van het zonnepark als fysieke verandering in de gebouwde omgeving.

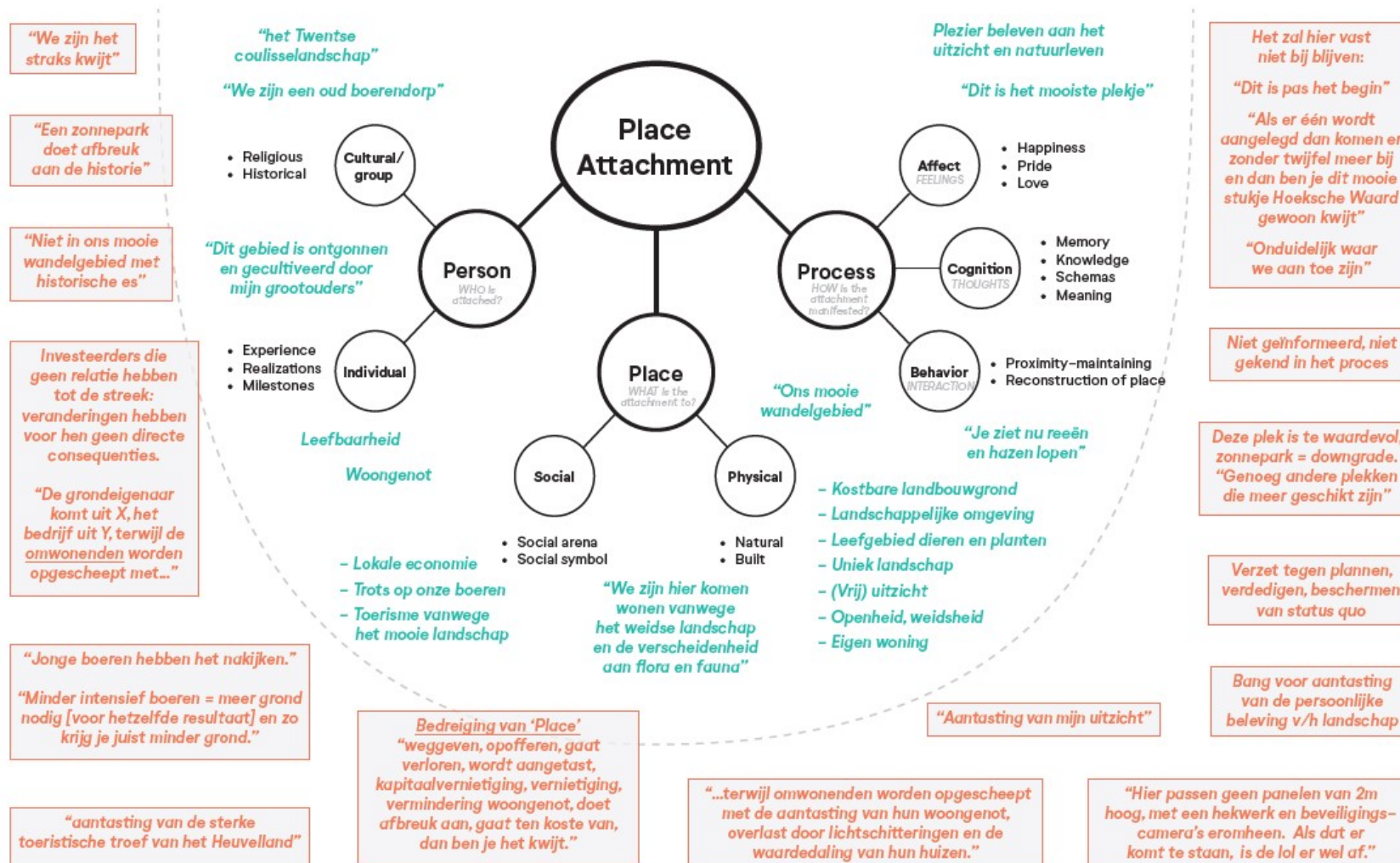
Vanuit de dynamiek tussen de verschillende aspecten van het place attachment raamwerk is de waardedaling ook interessant. Enerzijds kan de relatie van de persoon met de plaats worden aangetast doordat zijn/haar huis in waarde daalt en daarmee het aanzien van de persoon wordt aangetast (indirecte of onbewuste bedreiging van eigenwaarde). Anderzijds kan het een meer emotioneel en cognitief proces zijn waar de hechting daalt door de wetenschap dat het huis minder waard wordt.

Reflectie op dit punt vanuit de projectontwikkelaars:

In beide gevallen staat het haaks op praktijkervaringen van de zonnepark ontwikkelaars; aangetoonde waardevermindering is rechterlijk nog niet bij de raad van state vastgesteld. Daarmee is volgens de wet de kans op vermindering van woongenot en daarmee waardedaling nog niet aangetoond. Ook al is dit vanuit burgers dus wel genoemd als angst of zorg.

4.4 Zorgen om economisch gewin

Vanuit de media-analyse blijkt dat de omgeving soms argwanend tegenover de lustenverdeling kan staan. Dit heeft vooral betrekking op zonnepark ontwikkelaars die niet uit de buurt komen (zie Figuur III). Het domein Plaats geeft het belang weer van het gebruiken en inrichten van een territorium; vanuit dit perspectief wordt eigenaarschap van de omgeving wel als belangrijk element beschouwt. De sociale omgeving is namelijk een belangrijk onderdeel van de hechting die mensen hebben en onderhouden met de plek waar ze wonen. Op het moment dat er mensen van buiten die sociale omgeving activiteiten gaan ondernemen, is er argwaan vanwege bedreiging van in dit geval lokale werkgelegenheid die hoort bij de sociale omgeving.



Figuur 4 Media-analyse gekoppeld aan place attachment raamwerk

5 Interview bewoners

Er zijn veertien gesprekken geweest met bewoners die in Nauerna wonen. Deze bewoners kunnen verschillende rollen vervullen in de buurtgemeenschap, zoals ondernemer of lid van de belangenvereniging, maar hebben allen op persoonlijke titel gesproken. De hieronder vermelde resultaten zijn tot stand gekomen na een analyse van de interviews aan de hand van het place attachment raamwerk: we hebben bewoners gevraagd hoe zij ieder element van het raamwerk ervaren (zie bijlage A voor het interviewprotocol).

De onderzoeksvragen voor dit onderwerp;

1. Welke rol spelen de constructen van place attachment als bij het ontwerpen van een zonnepark?
2. Welke mogelijke (latente) behoeften hebben bewoners als het gaat om hun leefomgeving?

5.1 Plaats

Zoals eerder genoemd: De band tussen de fysieke plek en de persoonlijke hechting is volgens Scannell en Gifford (2009) de belangrijkste dimensie van place attachment (2010). Deze band tussen de fysieke plek en een persoon is op verschillende geografische schalen onderzocht (bijvoorbeeld in een kamer van een huis, een stad of zelfs de wereld), maar is meestal verdeeld in de fysieke en sociale place attachment. Uit onderzoek blijkt dat de sociale connectie vaak sterker is dan die met de fysieke plaats. Bij de sociale connectie wordt er onderscheid gemaakt tussen de andere individuen waar iemand mee interacteert in de 'social arena', en de sociale groep die een plek vertegenwoordigt waarbij het sterk is gelinkt aan plaats identiteit (Twigger-Ross & Uzzell, 1996). Hieronder staat beschreven wat mensen opmerkten betreffende deze twee onderdelen: sociale omgeving en fysieke omgeving. Daarnaast is gekeken naar gebouwde omgeving en verkeer, en landbouw en natuur.

5.1.1 Sociale omgeving

Nauerna is een gemeenschap waar veel mensen uit de omgeving zijn komen wonen. Een gemeenschappelijke deler is dat de bewoners gesteld zijn op hun rust. Dit komt naar voren door de behoefte zich terug te trekken naar een eigen plek, zij het om een feest te geven, pluimvee te houden of muziek te draaien. Vanuit de bewoners komt naar voren dat zij zelf willen kiezen wanneer ze deel nemen aan sociale activiteiten. Zij vinden het prettig om niet continue deel te nemen, maar beschouwen het contact doorgaans wel als zeer hecht. Hierbij wordt meerdere malen genoemd dat het contact vrijblijvend is en dat zij dit ook als iets unieks beschouwen van de groepsgemeenschap. Dit draagt sterk bij aan de connectie van het gevoel van rust en ruimte, wat voor alle geïnterviewden beweegredenen waren om in Nauerna te komen wonen. Er wordt niet verwacht dat je er continue bij bent. Voor deze bewoners onderscheidt Nauerna zich hiermee van andere plaatsen. Dit onderscheidend karakter kan een sterkere hechting veroorzaken (Twigger-Ross & Uzzell, 1996). Dit wordt wel weer anders gezien door de bewoners die minder gebruik maken van de hechte gemeenschap. Zij stellen dat het lastiger is om als

niet-insider gebruik te maken van de groepsgemeenschap of er advies aan te geven.

Veel bewoners geven aan een sterke connectie met de fysieke plaats te voelen vanaf het eerste moment dat ze kwamen. 'Love of place' ontstaat bij veel bewoners door het ervaren van rust en ruimte vanuit de woning. De emotionele band met de plek en de woning is dan vaak sterk. Zo sterk dat vele omstandigheden die het woongenot bederven niet als belangrijk worden opgevat of worden gedoogd. Deze connectie met de fysieke plaats kan in contrast staan met de sociale verbinding tussen een gemeenschap en een plaats. Men kan verkocht zijn na een eerste ervaring met een plek, maar het kan nog even duren voordat men toenadering tot de gemeenschap zoekt. Vanuit verschillende bewoners wordt aangegeven dat men zich in een nieuwe omgeving eerst focust op het creëren van een plekje voor zichzelf.

Dat, zoals de literatuur vermeldt, connectie met de sociale component het sterkst is, kwam terug in de interviews waarbij respondenten aangaven dat ze zich het meest met Nauerna als plek verbonden voelden door de sociale banden en activiteiten.

Volgens sociaal geografen is place attachment noodzakelijk sociaal, en daarmee geassocieerd of gekoppeld met 'sense of community' (McMillan & Chavis, 1986). Dit gemeenschapsgevoel wordt bijvoorbeeld ervaren door hondeneigenaren. Het park op de vuilstort werd gezien als een goede plek om de hond uit te laten en is daardoor ook een ontmoetingsplek voor interactie. Zij geven hierbij aan dat de interactie en het gemeenschapsgevoel sinds het sluiten van het park verminderd is.

5.1.2 *Fysieke omgeving*

In relatie tot de beleving van rust en ruimte, staat de connectie die ontstaat bij mensen die Nauerna bezoeken bij het zoeken naar een woning. Of het nu 2, 4, 15 of 45 jaar geleden is; velen zeiden: "Ik was hier 5 minuten en ik was verkocht. Ik wist meteen dat ik hier wilde wonen." Hierbij werden rust en ruimte aangehaald als belangrijke factoren. Stokols & Shumaker (1981) herkennen de hechting aan dit soort kenmerken als 'plaats afhankelijkheid' waarbij de plaats bijdraagt aan het bereiken van individuele doelen.

En die beleving van rust en ruimte blijkt logischerwijs subjectief, en is mooi te illustreren met een voorbeeld: een bewoner kwam hier 4 jaar geleden wonen toen er nog amper tot geen haven aan de andere kant van het kanaal was. Hij had vrij uitzicht op het water, tot hij een nieuwe buurman kreeg die het uitzicht deels wegnam. Er stonden nog geen lichtmasten van de overslag, de tot park omgebouwde vuilstortplaats was nog open en er was nog geen sprake van stankoverlast. Ondanks al deze gerealiseerde (potentiële) verminderingen van een plek en daarmee van het woongenot, ziet hij zijn woning en woonplaats nog steeds als speciale plek waar hij tot rust kan komen.

De aparte ligging van Nauerna en de uitgestrektheid van de woningen maakt dat er delen zijn aan de randen waar men zich helemaal niet met Nauerna verbonden voelt. Weinig bewoners noemen fysieke plekken in de gemeenschap waar ze een band mee hebben. De molen wordt nog wel een aantal keer genoemd. De buurtgemeenschap heeft niet echt een dorpskern, er is geen kerk, supermarkt of

café. De meest centrale plek is de ijsclub. Er wordt geschaatst net na de sluis. Hiervoor is een soort mobiel clubhuis beschikbaar. Er lijkt vooral binding te zijn tussen de mensen en de eigen woning. Dit komt overeen met de studie van Hidalgo & Hernandez (2011), waarbij een sterkere sociale dan fysieke band met de plek gevonden werd. Dit komt voort uit de mogelijkheid van een plek om de sociale relaties te faciliteren en een groepsidentiteit te vormen. De bereikbaarheid van de ene naar de andere kant van het dorp laat, bij het ontbreken van een voetpad, ook te wensen over. Er is dus weinig verbinding tussen verschillende delen van Nauerna. Dit zou in verband kunnen staan met het onderzoek dat wijst op een mindere verbinding tussen persoon en een specifieke wijk, eerder op woning of dorp/stadniveau; in Nauerna lijkt datzelfde aan de hand.

Soms is er helemaal geen sprake van gevoel van verbondenheid met de bewoners en de fysieke plaats: Een huishouden noemde dat ze Nauernees zijn geworden, omdat het naambord van het dorp was verplaatst en ze er toen ineens wel onder vielen. Daarvoor hoorden ze gewoon bij Assendelft. Dit huishouden bevindt zich op 50 meter wonen van een groep bewoners die zich juist heel verbonden voelt. Er wordt ook gesproken over verschillende indelingen in het dorp zoals “de kern” en “die van westeind”, of ‘een groepje import dat veel samen doet’, of ‘die woont helemaal aan de andere kant van het dorp, die spreek ik nooit’.

Andere bewoners gaven aan dat met de opkomst van het havengebied en het verdwijnen van de overslag veel bewoners hun uitzicht en wandelroutes waren kwijtgeraakt. Het park op de vuilstort was de recreatiemogelijkheid. Nu dat dicht is hebben meerdere bewoners aangegeven dit zonde te vinden en dat het de mogelijkheden van natuurbeleving beperkt. Hierbij hebben hondeneigenaren behoefte aan een prettige, groene plek om hun hond uit te laten.

5.1.3 *Gebouwde omgeving / verkeer*

Volgens bewoners is de overlast van vliegtuigen toegenomen. Ze geven aan dat er momenten op de dag zijn, met bepaalde windrichtingen, waarbij het lawaai leidt tot frustratie, en het geforceerd naar binnen gaan. Omdat men elkaar niet meer kan verstaan en het lawaai te storend is om buiten te zijn.

Vanuit theoretisch perspectief zijn er twee onderliggende verklaringen te vinden waarom en hoe deze frustratie voor vliegen en verkeer zorgt voor minder binding met Nauerna en dit een reden kan zijn om Nauerna te verlaten: enerzijds vermindert het de mogelijkheid voor persoonlijke reflectie en werken aan persoonlijke doelen (Scannel & Gifford, 2009). Anderzijds sluit de omgeving niet meer aan bij de persoonlijke waarden die het individu verpersoonlijken.

Ook het verkeer over de dijk is een terugkerende ergernis. Het ergste lijkt wel achter de rug met vrachtwagens die over de dijk naar de vuilstort moesten. De dijk is geen doorgaande route meer van Westzaan naar Assendelft. Maar de 30 kilometer/per uur restrictie wordt niet gehandhaafd en bij het gebrek aan een stoep kan men niet veilig van de ene naar de andere kant van dorp lopen. Dit creëert een gevoel van onveiligheid. Vanuit het raamwerk wordt de hechting met een plek mede bepaald door de hoeveelheid overlast die factoren zoals verkeer kunnen veroorzaken (Brown, Perkins, & Brown, 2003). Bij het thema veiligheid in het verkeer gaven meerdere bewoners aan invloed te willen uitoefenen. Zij willen hier

meedenken en meebeslissen in de planvorming of deelnemen aan de commissie Verkeer van de belangenvereniging. Daarnaast hebben bewoners aangegeven meer invloed te willen hebben op het proces rond de afvalstort naast de buurtgemeenschap. Deze factoren duiden op een sterke wens om invloed te hebben op de omgeving.

5.1.4 *Natuur & Landbouw*

“Landbouw is voor mij natuur. Zolang het maar groen is” - De meeste geïnterviewden gaven een strekking van dit perspectief en voornamelijk in relatie tot hun uitzicht vanuit hun woning. Er wordt ook gesproken over koeien en weilanden als natuur en het aangelegde park op de vuilstort. Daartegenover waren er wel enkele bewoners die juist pleitten voor meer natuur en minder landbouw, juist omdat intensievere landbouw ten koste is gegaan van de natuur. De inwoners lijken niet echt gebruik te maken van de natuur in de omgeving. Het recreëren in de natuur is lastig aangezien het beschermde Natura2000-gebied tevens een soort weiland is. Door de weilanden lopen geen paden waar je kunt wandelen. Het park op de vuilstort was een recreatiemogelijkheid, nu dat dicht is wordt de ‘natuur’ nog meer beperkt. Ook wordt de proef met ophogen van het waterpeil voor het verbouwen van Lisdodden van onder andere de Universiteit Wageningen meerdere malen genoemd.

Deze persoonlijke vertaling van het leven naast landbouw naar het leven naast natuur kan ook door place attachment worden verklaard. Naast dat een plek een onderdeel kan zijn van de eigen identiteit, zeggen onderzoekers dat dit niet direct gebeurt maar dat dit komt door wat de plek symboliseert. Dit ‘social symbol’ uit het raamwerk van Scannel & Gifford (2009) is door Stedman (2003) gevonden, waarbij bijvoorbeeld een stedelijk gebied een gemeenschap kan symboliseren, en een stil, leeg gebied geïnterpreteerd kan worden als natuur, of onontgonnen. De fysieke aspecten van een plek beperken of versterken de mogelijke betekenis van een plek die het kan krijgen als symbolische betekenis. In het geval van Nauerna is er een duidelijke symbolisering van de landbouw naar natuur, omdat het voor die bewoners de symbolische kenmerken heeft van natuur.

5.2 **Persoon**

In het raamwerk van place attachment wordt er onder de categorie Persoon onderscheid gemaakt tussen het individuele en het groepsniveau. Vanuit de termen lijkt een duidelijk verschil, maar deze twee niveaus kunnen overlappen.

5.2.1 *Groepsidentiteit*

Cultuur

Historie en cultuur zijn met elkaar verworven in Nauerna; Bedrijvigheid rond het sluisje was er al in de 14^e eeuw vanwege handel en productie, en is daar altijd gebleven, met momenteel bedrijvigheid van pleziervaart. Dit stimuleert interactie met bewoners (een praatje en soms een drankje), er wordt gezwommen en het is een ontmoetingsplek. Het sluisje heeft een symbolische waarde, waarbij een bewoner ook aangeeft dat Nauerna zijn naam ontleent aan het sluisje. Vanwege de al letterlijk eeuwige functie van het sluisje is het wel een belangrijke historische plek in Nauerna.

Sinds de jaren '60 / '70 is er al interactie in Nauerna tussen woonbootbewoners van de boten die komen aanmeren en de bewoners die op het land wonen. Deze eerste bewoners waren niet altijd even welkom en werden als 'anders' gezien. Door sommigen werd in de jaren '70 en '80 dit aanmeren van onbekenden, of bewoners van Ruigoord als onprettig ervaren (eenzame mannen, die soms ook veel alcohol nuttigden; 'Je kon toen niet 's avonds over straat.'). Momenteel zijn er nog steeds bewoners die zich anders voelen dan 'de ander'; de bootbewoners voelen zich soms bestempeld als 'die van de boten', 'de piraten'. Dit wordt in sommige gevallen teruggezien in de interactie tussen kinderen. Er woonden volgens sommige bewoners meer mensen met minder geld in de woonboten. In die tijd waren er grotere inkomensverschillen dan nu.

Andere in- en outgroup sentimenten; 'Zij wonen helemaal aan de andere kant van het dorp', 'die nieuwelingen wonen hier pas 15 jaar, allemaal import. Ze organiseren veel feestjes en leuke dingen, maar niet het hele dorp doet daar aan mee.' 'Ik woon al bijna m'n hele leven in Nauerna, maar ik ben geen Nauernees'. Identiteit met Nauerna kan samen gaan met het gevoel 'maar import' te zijn. Ook al wonen sommige ondervraagden er dus al meer dan 15 jaar. Dan zijn ze geen echte Nauernees omdat ze er 'pas net wonen', of omdat ze er niet zijn geboren of al generaties wonen. Deze woontijd levert ook verbinding en groepsvorming op.

Er wordt een aparte identiteit aan beide kanten van de sluis ervaren. Het touwtrekken tijdens feestdagen van weleer tussen beide kanten is een interessante symboliek. Ook wordt er onderscheid gemaakt tussen woonarkbewoners en mensen met een woning op het vaste land. Dit lijkt niet zo sterk te zijn als het onderscheid tussen woonark/woning. Dit proces kan gelinkt worden aan het ontwikkelen van een sociale identiteit ten opzichte van een plaats. Hierbij wordt een balans gezocht tussen de kenmerken die gedeeld worden met 'in-group' leden en 'out-group' leden van een gemeenschap (Scannel & Gifford, 2009). Dit onderscheid kan ook gebaseerd zijn op de fysieke kenmerken van een plaats, dus zoiets als aan de andere kant van de sluis wonen. De differentiaties van de plaats-identiteit die ontstaat zijn veelal gebaseerd op afwijkende kenmerken (Scannel & Gifford, 2009). Deze connectie kan zo sterk zijn dat het een onderdeel gaat vormen van representatie van de persoon zelf.

Persoonlijke herinneringen spelen tevens een rol in deze in- en outgroup sentimenten. Een van de bewoners gaf aan al tijdens de jeugd buiten de groep te vallen en, terwijl je er wel je hele leven woont, je je niet verbonden voelt met de gemeenschap. Plagerijen tijdens de jeugd kwamen als voorbeeld naar voren. Je kunt vervolgens als volwassene deelnemen aan activiteiten van diezelfde gemeenschap en dingen belangrijk vinden, maar je er toch geen onderdeel van voelen. Want net als dat de literatuur zegt dat herinneringen aan gebeurtenissen gekoppeld worden aan de plaats waar ze gebeuren, zo ook is die connectie er tussen trauma's/slechte herinneringen en de zelfidentiteit. Door middel van emotionele gebeurtenissen kan men cognitief besluiten ergens geen onderdeel van te zijn.

Autonomie is een belangrijk aspect van de gemeenschap van Nauerna, en uit zich in individueel gedrag, en als groep naar de partijen in de omgeving. Er lijkt een sterk gevoel van autonomie aanwezig bij de bewoners die er komen wonen. Dit

gevoel belandt in vruchtbare grond bij een gemeenschap die autonomie hoog in het vaandel heeft staan. Bewoners voelen zich hierdoor gesterkt autonoom te opereren met een 'leven en laten leven' mentaliteit. Ook dat lijkt verweven met de culturele waarden van Nauerna. Doen en laten wat je wilt. Leven en laten leven. Dit lijken twee motto's voor Nauerna te zijn. Het Nauernees zijn wordt hier ook aan gekoppeld. Dus ook het met rust gelaten worden. Men lijkt al wel met deze instelling naar het dorp te zijn gekomen. Dit versterkt het leven in een gemeenschap met veel autonomie ook. Komen bewoners van Nauerna al met deze instelling naar de gemeenschap, of wordt deze gevormd?

Groepsgemeenschap

Uit de interviews blijken meerdere bewoners de hechte groepsgemeenschap in Nauerna op prijs te stellen. Uit wetenschappelijke literatuur van place attachment blijkt dat verbinding met de plaats sterker is bij groep/gemeenschap processen (Scannell & Gifford, 2009). De belangenvereniging speelt een sterke rol in de groepsvorming. De personen die hier een minder actieve rol in spelen respecteren vooral het doorzettingsvermogen en uithoudingsvermogen en de doortastendheid van het bestuur. De vuilstort als gemeenschappelijke opponent heeft bijgedragen aan de saamhorigheid. Nauerna heeft hier de bijnaam 'het Nazareth van de Zaanstreek' mee vergaard, de vechtersmentaliteit wordt door meerdere inwoners geprezen en daar kunnen ze zich mee identificeren. Deze verworven groepsidentiteit zorgt voor een sterkere hechting aan de plaats (Fried, 1963). Hier spelen sleutelfiguren ook een rol. Zij dragen herinneringen, bewaken de cultuur van een plek en verbinden personen aan elkaar. In Nauerna zie je dat bijvoorbeeld terugkomen in de connectie via social media met een WhatsApp-groep.

Met actieve bewoners in een kleine gemeenschap die rechtszaken aanspannen, kan ook onenigheid bestaan door de intensieve samenwerking. Het afwegen van de beste oplossingen versus meer pragmatische, is in sommige gevallen een moeilijke keuze waar niet iedereen het mee eens hoeft te zijn. Daardoor kunnen meningsverschillen ontstaan, en zelfs ruzies. Het laat zien hoe complex en moeilijk het is om voor de bewoners op te komen voor de gemeenschap en dat daar ook spanning op kan staan. Dit heeft ook weer consequenties voor hoe iemand zich als inwoner van het dorp voelt en beweegt. De band met de plaats zorgt in eerste instantie voor samenwerking en verbondenheid, maar kan dus ook leiden tot teleurstelling en gevoel van onkunde of onrecht bij een bepaalde beslissing. Daarmee kan de band verzwakken met de plaats en de gemeenschap.

Het samen dingen doen versterkt de hechting; samen de rechtszaak, samen feestjes, samen zwemmen in het kanaal, samen naar een begrafenis, samen de feestdagen vieren. Deze uitingen van gedeelde waarden, symbolen en culturele activiteiten zorgen voor een sterkere hechting (Scannell & Gifford, 2009). In Nauerna heeft dit geleid tot een eigen vlag.

Autonomie

De band met Nauerna lijkt zich te uiten in een gevoel van autonomie; 'dat een gehucht als Nauerna dit toch voor elkaar krijgt'. 'Gelijk gevoel als dat van Gallië, Asterix, de vechtersmentaliteit, het David tegen Goliath gevoel'. Dat imago is in Nauerna gevormd door historische gebeurtenissen, waarvan de strijd tegen de

afvalstort de meest recente is. De vuilstort als 'tegenstander' heeft bijgedragen aan de saamhorigheid. Vanwege deze strijd staat Nauerna ook wel bekend als het Nazareth van de Zaanstreek. De vechtersmentaliteit wordt door meerdere inwoners geprezen en men kan zich ermee identificeren. Prohansky et al. (1983) beschrijven dit als een plaats-identiteit, waarbij zelf definities gekoppeld worden of ontleend worden aan een plaats.

Autonomie en gemeenschap maakt de dynamiek tussen mensen intensief; heb je een sterk gevoel van autonomie, dan is dat moeilijker om tot consensus om te zetten met de groep. Dit autonome gevoel uit zich soms ook meer in territoriale neigingen. Een voorbeeld hiervan; 'Mijn buurman heeft camera's overal op het terrein geplaatst en is argwanend tegen autoriteiten. Hij heeft 's nachts grote lampen aan die zijn terrein verlichten. We hebben een dispuut gehad over plaatsing van de schutting op 10 cm van onze beide terreinen'. Daarnaast zijn verschillende bewoners ook bereid geweest om de toegangspoort tot Afvalzorg te blokkeren. Deze territoriale neigingen kunnen overlap vertonen met place attachment, maar zijn vaak meer gebaseerd op eigenaarschap, de controle over de eigen ruimte (Altman, 1975).

Meerdere bewoners claimen een centrale rol in veel ontwikkelingen en veranderingen te spelen. Dit geeft ook een verbondenheid aan, maar ook het willen laten gelden en vinden dat jij het hebt bedacht. Met actieve bewoners in een kleine gemeenschap die rechtszaken aanspannen, kan ook onenigheid bestaan door de intensieve samenwerking. Het afwegen van de beste oplossingen versus meer pragmatische is in sommige gevallen een moeilijke keuze waar niet iedereen het mee eens hoeft te zijn. Daardoor kunnen meningsverschillen ontstaan, en zelfs ruzies. Het laat zien hoe complex en moeilijk het is om voor de bewoners op te komen voor de gemeenschap en dat daar ook spanning op kan staan. Dit heeft ook weer consequenties voor hoe iemand zich als inwoner van het dorp voelt en beweegt.

5.2.2 Persoonlijke identiteit

Bij het onderzoek naar het onderdeel persoonlijke identiteit worden drie elementen genoemd waardoor de hechting met een plek ontstaat, of toe- dan wel afneemt. Gebeurtenissen, realisaties en mijlpalen. Deze drie soorten gebeurtenissen zijn voornamelijk typerend voor hoe groot en belangrijk de gebeurtenis is voor een individu. De gebeurtenis wordt geassocieerd met de plek, en zorgt voor een bepaalde mate van hechting, positief dan wel negatief. Daarmee is er een sterke link tussen het proces van hechting en de gebeurtenis: door bepaalde emoties, of gedachten bijvoorbeeld, zal een gebeurtenis een persoonlijke interpretatie krijgen en van daar uit zal dat de mate van hechting beïnvloeden. Om deze relatie tussen het proces van hechting en gebeurtenissen te duiden, zal het verband tevens genoemd worden in de komende paragrafen.

Daarmee verbonden zit ook de andere kant van de emotionele ban; 'sense of displacement' - sense of loss. Er heerst bij sommigen bewoners verdriet en weemoed naar oude tijden vanwege het verdwijnen van persoonlijke banden met de omgeving: 'door de afvalstortplek zie ik de schepen niet meer voorbij komen', 'Vroeger kon je op een mooie dag Amsterdam zien liggen', 'Door de vliegtuigen

moet ik soms echt binnen zitten omdat het niet te doen is'. Hier zit dus een verband tussen persoonlijke gebeurtenissen en herinneringen van vroeger.

Ondanks de mindere kanten van ergens wonen, zorgt hechting toch voor vertrouwen in de toekomst. Bij de vraag: "Denkt u over 5 jaar nog in Nauerna te wonen?" geeft bijna iedereen aan dat ze hiervan overtuigd zijn. Er wordt een aantal keer genoemd dat ze in 'zes planken weggaan', er nooit meer weg willen. Hiermee kun je zeggen dat er een trots gevoel is, wat maakt dat men niet weg wil. Een aantal redenen die genoemd worden die er voor zouden kunnen zorgen dat ze alsnog niet blijven: vliegtuigen, het park dat er niet zou komen, nog meer bouwprojecten.

Milestones

Place attachment kan versterkt worden door persoonlijke herinneringen en milestones; een sterfgeval, de geboorte van een kind (Scannel & Gifford, 2009). Deze band lijkt sterker te zijn bij geïnterviewden die meer milestones hebben bereikt doordat zij er langer wonen. Persoonlijke tragische gebeurtenissen kunnen voor een hechte band zorgen wat maakt dat iemand het dorp niet meer wil verlaten. Een voorbeeld van een trieste familieaangelegenheid net nadat degene er kwam wonen, laat zien dat er door de geboden steun een hele sterke band met de bewoners gevoeld kan worden. Daarmee kan een ingrijpende gebeurtenis zorgen voor verbondenheid met de plaats. Hierbij vindt er een milestone plaats (overlijden) maar heeft dat in combinatie met positieve emoties geleidt tot een sterkere hechting. Het grootste gedeelte van de geïnterviewden gaven herinneringen in groepsverband aan, waaronder activiteiten bij de ijsclub. De geïnterviewden die het grootste gedeelte van hun leven in Nauerna hadden doorgebracht, kwamen ook met herinneringen over het opvoeden van kinderen.

5.3 Proces

5.3.1 Emotie

'Love of place', ofwel de emotionele band met een plaats, ontstaat bij veel bewoners door het ervaren van rust en ruimte vanuit de woning (Scannel & Gifford, 2009). De band met de plek en de woning is dan vaak sterk. De andere kant van de emotionele band is 'sense of displacement' - oftewel sense of loss. Er heerst bij sommigen bewoners verdriet en weemoed naar oude tijden vanwege het verdwijnen van persoonlijke banden met de omgeving: 'door de afvalstortplek zie ik de schepen niet meer voorbij komen', 'Vroeger kon je op een mooie dag Amsterdam zien liggen', 'Door de vliegtuigen moet ik soms echt binnen zitten omdat het niet te doen is, terwijl ik vroeger als vrienden op bezoek kwamen de hele dag in de tuin kon zitten'.

De emotie brengt de zelf-identiteit van bewoners naar voren; dierbare herinneringen van een individu zijn onderdeel van 'het zelf', ofwel de zelf-identiteit. Wanneer deze herinneringen zijn geassocieerd of gekoppeld met een plaats, zijn ze gekoppeld aan de eigen identiteit (Hay, 1998; Hunter, 1974; Manzo, 2005; Rubenstein & Parmelee, 1992; Twigger-Ross & Uzzell, 1996). Hunter (1974) noemt dit 'symbolische gemeenschappen' omdat de hechting is gebaseerd op 'representations of the past' die de plek bevatten.

5.3.2 *Rationeel*

Zelf-identiteit bevat vaak plaatsen omdat er een cognitieve brug wordt geslagen tussen een plaats en gedachten, emoties, waarden en voorkeuren. Men koppelt dus rationeel de plaats aan de belangrijke onderdelen van de zelf-identiteit, wat maakt dat het onderdeel wordt van de eigen identiteit, onderdeel van 'het zelf; "physical world socialization of the self" (Proshansky, Fabian & Kaminoff, 1983). Een voorbeeld van de interviews van Nauerna: 'Ik vind de rust en ruimte belangrijk, want daar heb ik gewoon behoefte aan na heel lang in de stad te hebben gewoond. De drukte en stress van mensen maakte dat we ons niet meer thuis voelden.'

5.3.3 *Gedrag*

De literatuur stelt voornamelijk dat er twee soorten gedrag met place attachment zijn verbonden: In de omgeving willen blijven (Maintaining Proximity) en reconstrueren van de oude omgeving waar hechting mee was (reconstruction of place).

Proximity maintaining kwam vaak aan bod in de interviews en uitte zich op twee manieren: bewoners die uit de omgeving kwamen en in de buurt wilden blijven wonen, en mensen die uit een grotere stad komen en daar niet te ver vandaan wilden wonen. 'Ik kom uit de omgeving, en wilde graag in de buurt blijven wonen.' 'Ik heb altijd met veel plezier op Ruigoord gewoond, en wilde in deze omgeving blijven wonen; dicht bij de stad, maar een rustige plek.' 'Ik heb als kind op een woonboot gewoond, en doe dat nu op dezelfde plek als waar ik met mijn vader lag aangemeerd.' 'We hebben heel lang in Amsterdam gewoond, en wilden daar niet te ver vandaan wonen.' Het laat zien dat er gehecht wordt aan de omgeving, die wellicht niet altijd expliciet als belangrijk wordt genoemd, maar wel bepalend is voor de keuzes van waar mensen willen wonen. Meer hechting (attachment) maakt de kans op verder weg wonen wellicht kleiner.

5.4 **Conclusie**

Nauerna; Nederland in het klein

Van de trek naar de steden, tot de gevolgen van onze consumptiemaatschappij, het verdwijnen van natuur en de strijd om de ruimte; deze grote maatschappelijke bewegingen zijn allemaal van toepassing op Nauerna. Bij het bevragen van bewoners van Nauerna, komen deze bewegingen terug in verschillende vormen. Van het samen organiseren en opkomen voor belangen, wat een sterkere gemeenschapszin creëert, tot het voelen van 'vechten tegen het grote geld en belangen' en 'wat er allemaal is veranderd' door de jaren heen. De dynamiek in de gemeenschap en rondom het dorp toont de mogelijkheden en kracht van georganiseerd burgerschap, en op hetzelfde moment de economische groei en verstedelijking van Nederland die hiermee in het gedrang komt.

Geografische uitdagingen

Door de aanhoudende vraag van producten en energie uit Amsterdam, is het bedrijventerrein Hoogtij aan de rand van Nauerna gekomen en uitgebreid. Grotere distributiecentra die de bevoorrading van de stad verzorgen, staan naast en tegenover het dorp aan de andere kant van het Noordzeekanaal. De bewoners hebben rechtszaken tegen deze uitbreiding aangespannen.

Er is een afvalstortplaats aan de randen van het dorp, waarbij de afvalberg zo'n 30 meter hoog is. Ook hier zijn verschillende rechtszaken en protesten tegen geweest. In samenspraak met bewoners zal de stortplaats grotendeels sluiten en tot recreatiegebied worden omgezet. Momenteel is dat gebied dicht vanwege mogelijke vervuiling van het grondwater¹. De stankoverlast is grotendeels verholpen, maar volgens sommige bewoners nog niet weg.

Aanwezige kennis binnen de gemeenschap

Met de aanwezige kennis, tijd en motivatie binnen de gemeenschap en de belangenvereniging, kan er in detail worden gekeken naar plannen van overheden (bestemmingsplannen bijvoorbeeld). In het geval van Nauerna waren er mensen met expertise en affiniteit voor omgevingsmanagement en duurzaamheid die deze plannen proberen te voorkomen of te veranderen door bezwaar te maken. Hierbij werd het activisme niet geschuwd. Het doortastend optreden van de bestuur van de belangenvereniging kan op waardering van de bewoners rekenen. Het zorgt ervoor dat mensen hierbij kunnen aanhaken, zij koppelen hier hun eigen vechtersmentaliteit aan. Deze gebeurtenissen schetsen wel een situatie waarbij de buurtgemeenschap op verschillende manieren strijd tegen instanties heeft moeten leveren.

Strijd om ruimte

Meer opwek van duurzame energie zal in Nederland ook op land worden ontwikkeld, waarbij ruimtelijke inpassing een steeds belangrijker onderwerp wordt. Of het nu Brummen, Nauerna of een andere gemeente of buurtgenootschap is; de strijd om een eigen invulling aan ruimte te geven zal voornamelijk plaatsvinden in de dynamiek van vele belangen van omwonenden en andere belanghebbenden. Het behoud van deze ruimte komt bij bewoners onder ander voort uit historisch besef, waarbij er gerefereerd wordt naar de ruimte die er in het verleden was. Dit rapport geeft inzicht in de dynamiek binnen een gemeenschap en de onderliggende motivaties en belemmeringen die mogelijk meespelen in de keuze voor de indeling van deze ruimte. Met het uitgangspunt van plaatshechting zijn deze bevindingen relevant om het sociale acceptatieniveau voor een zonnepark vast te stellen.

De plaats als onderdeel van persoonlijke identiteit

Veel inwoners geven aan dat Nauerna een onderdeel is van hun identiteit, hetgeen past bij hun persoonlijke waarden. Ze zien het als een plek waar ze zich kunnen ontwikkelen en de doelen die ze hebben in het leven kunnen realiseren. Wanneer zij zeker zijn over de plaats, richten ze zich meer op de gemeenschap. Hierbij worden ook overeenkomsten gevonden tussen de eigen identiteit en de groepsidentiteit. Binnen deze groepsidentiteit zijn ook binnen de buurtgemeenschap in- en outgroup sentimenten. Dit is vaak gebaseerd op een geografische locatie met aan de ene of andere kant van het sluisje wonen, of het wonen in woonboot of op het vasteland. Net zoals de gemeenschap Nauerna zich als groep probeert te onderscheiden en haar unieke eigenschappen probeert te benadrukken, gebeurt dat hier met subgroepen binnen de gemeenschap.

¹ Bron afgesloten recreatiegebied:
https://www.noordhollandsdagblad.nl/cnt/dmf20190308_34487208/zaanstad-sluit-park-nauerna-want-twijfelt-aan-veiligheid-voor-recreanten-update?utm_source=google&utm_medium=organic

6 Resultaten interviews ondernemers

Er zijn vijf gesprekken geweest met ondernemers die werken in Nauerna Zaanstad, Noord-Holland. De inzichten die hieronder besproken worden zijn hierop gebaseerd. Wanneer er gesproken wordt over 'de ondernemers' doelt dit dus op deze vijf ondernemers. Net als bij de interviews onder bewoners zijn ondernemers geïnterviewd aan de hand van het raamwerk van plaatshechting. Hierbij komen er bij de interviews met de ondernemers andere elementen van het raamwerk terug dan bij de bewoners.



Peter Kaldenbach
Kaldenbach Piano's



Serge Piepenbrink
Plan B



Ernst Louwen
Louwen Houtbewerking



René Ebbelaar
Boerderij Ebbelaar



Johan van der Kolk
Brasserie Nauerna

6.1 Plaats

Ondernemers geven aan een verbinding met Nauerna te voelen. Dit gevoel van verbondenheid gaat met name over de plek zelf, en minder met de bewoners of de andere ondernemers. *"De burens komen thuis als wij net weg gaan. Dus echt een binding zoals een bewoner dat heeft met Nauerna, dat heb je niet."* en *"Maar je bent er ook te druk voor denk ik, ik ben constant aan het werk natuurlijk."*

6.1.1 Sociaal

Ondernemers vertellen dat er niet veel contact is tussen de ondernemers op zakelijk gebied. Men helpt elkaar wanneer dit kan en/of nodig is. Als er een opdracht bij elkaar uitgewisseld kan worden wordt dit gedaan, maar dit komt niet vaak voor. Er is wel goed contact met burens, onafhankelijk of dit andere ondernemers zijn of niet. Er is begrip voor elkaar en er wordt een oogje bij elkaar in het zeil gehouden. *"Het is een buurtschap. Iedereen houdt elkaar ook wel in de gaten."*

6.1.2 Fysiek

Wat Nauerna een fijne plek maakt voor ondernemers om zich te vestigen is dat er voldoende ruimte is. Dit gaat zowel over voldoende grondoppervlak om bijvoorbeeld

een loods neer te zetten, als over het uitzicht en de beleving van ruimte die hierbij komt kijken. Omdat Nauerna klein is, is er weinig aanloop van andere bedrijven of potentiële opdrachtgevers. Acquisitie moet dus een stuk actiever gebeuren dan wanneer je op een bedrijventerrein of in een drukke stad zou zitten.

6.1.3 *Natuur & Landbouw*

Alle ondernemers met wie gesproken is hechten veel waarde aan de natuur in en rond Nauerna. Zo wordt door de natuur fietsen van en naar het werk als zeer prettig ervaren. *“Ja daar hecht ik wel heel veel waarde aan. Het is wel mooi als je op een bosje kijkt als je hier op de dijk rijdt.”* Tijdens het werken uitkijken op natuur biedt rust en creativiteit en wordt ook als argument aangedragen om hier te vestigen. Voor sommige ondernemers is de natuur en daarbij horende werkgelegenheid (horeca, boeren) een belangrijke inkomstenbron en daarmee van groot belang. Dat de natuur dichtbij is - je kijkt uit op groen, kan de deuren openzetten, hoort vogels, ziet dieren, ziet recreërende mensen, hebt aanspraak van mensen die langslopen - biedt inspiratie, stimuleert creativiteit en biedt rust. *“s Zomers zitten wij met koffie drinken en eten lekker buiten in het zonnetje. En dat is toch heel anders dan als je op een industrieterrein zit en je zit of ergens in een kantine binnen of achter een loods te bivakkeren. Hier ben je gewoon lekker buiten. Je hoort vogeltjes en je ziet van alles.”*

Deze ondernemers hechten ook waarde aan landbouw. Tijdens het werken uitkijken op weilanden met koeien wordt als prettig ervaren. Net als de boer die op zijn trekker langsrijdt. Dat geeft een fijne twist aan werken in Nauerna. *“Er hebben wel altijd koeien hier gelopen dus misschien hoort het er wel een beetje bij.”*

6.1.4 *Gebouwde omgeving/verkeer*

Voor ondernemers is de bereikbaarheid in Nauerna soms lastig. Dit geldt met name voor parkeren voor bezoekers en vrachtverkeer dat tijdens laden en lossen de smalle straten blokkeert. Ook is er relatief veel regelgeving omdat Nauerna dichtbij de grote steden ligt.

6.2 **Persoon**

6.2.1 *Groepsidentiteit*

Cultuur

De ondernemers hebben best wat kennis over de geschiedenis en ontwikkelingen in Nauerna. Zo wordt het opknappen van de molen genoemd (*“Het was een schuur waar bijna niets van over was en waar een kluizenaar woonde.”*). Ook de sluis wordt genoemd; die was erg belangrijk vroeger, onder andere voor het vervoer van goederen en polderen van het land. *“Eigenlijk was dit ook een heel industrieel gebied, die vaart is in de 17^e eeuw aangelegd en daar waren allemaal molens.”*

Er is ook veel kennis over ontwikkelingen in de natuur. Zo wordt gezegd dat het gebied vroeger een soort slufteer was, dus eigenlijk zee en zand. Later kwam er akkerbouw en veeteelt, en liepen er een stuk meer koeien dan nu. Er was ook samenwerking tussen deze verschillende boeren. Wat nu de vuilstort is, was

vroeger namelijk akkerbouwgebied. Dat gebied was heel 'straf' land, waardoor de boeren met koeien daar met regelmaat heen kwamen met de kudde om het akkerland te bemesten. Boeren lieten 's winters ook dijken doorbreken zodat het klei weer over het gebied heen stroomde voor de vruchtbaarheid van het land.

Groepsgemeenschap

Ondernemers die alleen in Nauerna werken en er niet wonen voelen zich niet direct Nauernees, maar zijn wel meer gespitst op bijvoorbeeld nieuwsberichten over de locatie. *“Maar verder is hier je werk. En daar je huis.” “Ik word niet als outsider gezien. Absoluut niet. Maar daar heb ik ook veel in geïnvesteerd hoor, dat bewoners belangrijk voor me zijn.”*

Wel delen sommige ondernemers bepaalde eigenschappen met de Nauernesesen. Zo is de buurtschap volgens de gesproken ondernemers een beetje excentrieke, eigenwijs – net als sommige ondernemers. *“Het is niet een doorsnee plek, en wij willen ook niet een doorsnee bedrijf zijn.”* Ook houden sommige ondernemers net als Nauernesesen van vakmanschap en tradities. En zowel bewoners als de gesproken ondernemers hechten allen waarde aan de rust die Nauerna hen biedt.

Het is een hechte gemeenschap die beschermend is naar het gebied. *“Je voelt wel dat er wat gebeurt, en daar wil je wel een beetje bij horen.”* Ondernemers hebben de indruk dat de Nauernesesen met elkaar contact hebben, maar niet veel bij elkaar over de vloer komen. Je kan als ondernemer onderdeel zijn van de gemeenschap, maar het hoeft in principe niet. Al wordt er wel een gevoel van verwachte wederkerigheid ervaren. *“Dit gevoel van ‘moeten’ komt omdat dit zo’n kleine buurtgemeenschap is. (...) Het voelt als een soort wederkerigheid, dat zij dat [snel internet] allemaal regelen dat wij dan ook wat terug moeten doen.”*

Autonomie

De meeste ondernemers houden de ontwikkelingen in Nauerna wel in de gaten, maar hoeven vanuit hun rol als ondernemer hier niet direct invloed op uit te oefenen. Tenzij hier – zoals bijvoorbeeld bij duurzame energie – een slimme (duurzame) investering mee gemoeid gaat. Of als het direct invloed heeft op de bedrijfsvoering, zoals inrichting van recreatiegebieden, parkeerplekken of verkeersremmende maatregelen. Men heeft niet de indruk dat het zonnepark direct invloed heeft op het ondernemersklimaat van Nauerna. Hooguit dat buurtschap een 'iets innovatiever imago' zou krijgen, wat een prima verandering zou zijn voor de buurtschap zelf. *“Het is nu geen innovatief dorp. Ik denk dat zo’n identiteit wel zou kunnen passen bij Nauerna, een beetje eigenwijs en apart.”*

Persoonlijke identiteit

Twee van de gesproken ondernemers zijn ook woonachtig in de buurschap. Zij ontleen een deel van hun persoonlijke identiteit hieraan en hebben veel persoonlijke herinneringen. De andere ondernemers geven aan niet het gevoel te hebben dat het werken in Nauerna invloed had op hun persoonlijke identiteit. Al biedt Nauerna als werklocatie sommigen wel rust en inspiratie. *“Maar het is gewoon een inspirerende plek. Ik voel me hier eigenlijk heel gelukkig als ik hier een hele dag werk. Ik kom in een bepaald rustig, gezond stramien.”*

6.3 Proces

6.3.1 Gedrag

Voor alle ondernemers met wie is gesproken is uiteindelijk winstgevendheid van het bedrijf belangrijker dan de prettige werkomgeving die Nauerna voor ze is. Als dit op deze locatie significant zou afnemen, zou dit doorslaggevend zijn en zou de locatie hen dus niet binden. Het zou dan bijvoorbeeld kunnen gaan over te weinig aanloop van klanten, verslechterde bereikbaarheid of burens die te veel overlast ervaren van de bedrijvigheid. De ondernemers doen op dit moment hun best om de genoemde redenen te voorkomen en geven allen aan hier over vijf jaar nog wel te zitten.

6.4 Conclusie

De ondernemers zijn omwonenden vanuit een bepaalde functie. Op die manier dragen deze interviews bij aan de onderzoeksvraag;

1. Welke mogelijke (latente) behoeften hebben bewoners als het gaat om hun leefomgeving?

Deze ondernemers hebben allen een redelijke hechting met de plaats Nauerna. Deze hechting is met name fysiek: de rust en de ruimte die Nauerna biedt maakt het een fijne werklocatie en is ook een reden om hier te vestigen. Er is geen grote hechting op persoon-niveau – de meesten voelen zich niet echt Nauernees. Uiteindelijk is voor alle gesproken ondernemers winstgevendheid van het bedrijf belangrijker dan de prettige werkomgeving die Nauerna voor ze is.

6.4.1 Zonneparken

Deze ondernemers geven aan op zich wel zelf te (willen) investeren in het duurzaam maken van hun bedrijfspand en/of bedrijfsvoering. Wanneer er duurzame energieprojecten in Nauerna zouden zijn waar zij eventueel op in kunnen tekenen voor opbrengst, zouden zij daar geïnteresseerd in zijn. *“Als daar plannen voor zijn dan zouden wij daar wel bij betrokken willen zijn. Stel je voor dat er op die afvalberg zonnepanelen komen en je kan daar als bedrijf van profiteren, dan zou dat wel interessant zijn. Ook als we er niet van zouden profiteren lijkt het ons leuk om creatief mee te denken, dat vinden we leuk.”*

Men is gespitst op bijvoorbeeld nieuwsberichten en ontwikkelingen. Hier hoeven ze vanuit hun rol als ondernemer niet direct invloed op uit te oefenen tenzij hier – zoals bijvoorbeeld bij duurzame energie – een slimme (duurzame) investering mee gemoeid gaat of als het direct invloed heeft op de bedrijfsvoering.

Het betrekken van de ondernemers bij het co-creatie proces is daarmee geen randvoorwaarde (er is niet direct weerstand te verwachten als zij niet betrokken worden) maar zal wel gewaardeerd worden i.v.m. mogelijkheden voor energieparticipatie.

7 Conclusies

Na een media-analyse, een literatuuronderzoek, een schets van de beleidscontext, en een eerste ronde interviews met de bewoners van Nauerna ondernemers en projectontwikkelaars, volgen nu de conclusies. De onderzoeksvragen zijn als titels gebruikt voor het bespreken van de bevindingen.

7.1 1. Welke rol speelt place attachment bij het accepteren van een zonnepark?

De theorie lijkt een voorspellende waarde te hebben wat betreft de bereidheid om een zonnepark 'te willen'. Doordat de waarden van bewoners van hun omgeving boven tafel komen is duidelijk waar motivaties en pijnpunten kunnen ontstaan. De hechting van bewoners met de plaats Nauerna heeft een sterk effect op het ervaren van rust en ruimte. Een zonnepark draagt hier idealiter aan bij en verstoort dit zo min mogelijk. Dit heeft over het algemeen de voorkeur boven een sterk onderscheidend ontwerp van een zonnepark als een herkenningspunt in het landschap.

In Nauerna wordt een zonnepark en het opwekken van energie ook als mogelijkheid gezien voor het versterken van de groepsidentiteit; zelfstandig zijn. De belangengroep van buurtgemeenschap Nauerna heeft er voor gezorgd dat het ruimtelijke karakter van de omgeving voor een gedeelte kan worden behouden en het er is een budget toegewezen dat geïnvesteerd kan worden. De ondernemers geven ook aan dit als een kans te zien om te investeren als het bijdraagt aan duurzame bedrijfsvoering. Het zonnepark, en de energie die het oplevert voor Nauerna, kan daarmee symbool worden voor de zelfstandigheid van de buurtgemeenschap. Dit kan er voor zorgen dat de bewoners en ondernemers van Nauerna minder zwaar tillen aan veel gehoorde argumenten op nationaal niveau tegen zonneparken. Aantasting van het landschap wordt gelinkt aan het element van place attachment 'cultuurhistorische waarde van het landschap'. Dit komt terug in de persoonlijke band die een bewoner met de plek heeft gecreëerd door verhalen, waarden en symbolische betekenissen. Het zonnepark als middel voor onafhankelijkheid op energiegebied, en daarmee zelfstandigheid, kan gezien worden als onderliggende motivatie.

Een zonnepark veroorzaakt een fysieke verandering in de omgeving. Dit heeft een effect op de fysieke band van bewoners met deze omgeving en de waarde perceptie van de plek waar het zonnepark komt. Vanuit de media-analyse blijkt dat deze waardeperceptie in het geding komt wanneer landbouw, natuur, leefgebied van dieren aangetast worden. Een belangrijk aspect van de waardeperceptie en het acceptatieniveau in Nauerna is de verwachting bij de meeste bewoners dat het zonnepark op de afvalstortberg van Afvalzorg geplaatst gaat worden. Deze plek veroorzaakt daarmee minder bedreiging voor natuur, rust en ruimte, etc., en bevindt zich voor de meeste bewoners op een ruime afstand van de woning waardoor het sociaal acceptatieniveau hoger kan zijn dan voor een andere plek.

Vanuit de ervaring van de projectontwikkelaars heeft het verlagen van de landelijke SDE+ subsidie de afgelopen jaren ertoe geleid dat de grotere zonneparken volgens zonnepark ontwikkelaars nog rendabel zijn. Dit gaat volgens hen in tegen een trend waarbij de omgeving pleit voor kleinere parken. Daarnaast zorgt de lagere subsidie

volgens de ontwikkelaars voor een minder interessante businesscase waarmee de mogelijkheden tot participatie voor de omgeving ingeperkt worden. De ontwikkelaars lijken wel onderscheid te maken in het toevoegen van esthetiek en biodiversiteit in het ontwerp of het meenemen van de omgeving in het ontwerpproces om deze factoren in te vullen. Omdat het nu vaak goed gaat, zien ze het nut niet in van deze laatste optie.

7.1.1 *Limitaties raamwerk place attachment*

Het gebruikte raamwerk van place attachment voor dit onderzoek bestaat uit meerdere bestaande place attachment theorieën. In het huidige onderzoek is het een uitdaging gebleken om de verzamelde data onder te brengen in één van de concepten van één van de drie dimensies. Dit komt ook aan bod in gebruikte literatuur: Er worden definities gehanteerd in het gehanteerde raamwerk die, wanneer ze te letterlijk worden genomen, moeilijk zijn om te interpreteren (Scannel & Gifford, 2010). De onderzoekers erkennen de complexiteit van het vatten van meerdere theoretische concepten in een raamwerk met drie dimensies. Het is gelukt om een volledig beeld te geven van aanwezige kennis over de theorie, maar de onderlinge dynamiek tussen de hechting van een persoon en de plek, en welke processen wanneer en hoe daarin precies een rol spelen vergt meer onderzoek.

Voor de meeste verzamelde data geldt dat deze multi-interpretabel is: Een antwoord van een bewoner valt met een andere argumentatie onder te brengen bij een andere dimensie. Het huidige onderzoek geeft daarmee ook het belang van de interpretatie van het raamwerk aan. Een voorbeeld hiervan is de samenhang tussen de individuele en groepsidentiteit, daar waar deze twee elkaar beïnvloeden en overlappen (Scannel & Gifford, 2010). Een ander voorbeeld is de manier waarop het concept 'Social Symbol' wordt geschaard onder Place (Social). In het raamwerk wordt vooral gerefereerd naar fysieke kenmerken waardoor het ook onder Physical geschaard kan worden.

De manier waarop het raamwerk in dit onderzoek is gebruikt vraagt om keuzes over waar de data geplaatst wordt en daarmee over de toepasbaarheid in de praktijk. Daarmee zijn de factoren tijd en volgorde van belang gebleken. Een beschreven ervaring vanuit een interview kan namelijk in eerste instantie onder een bepaald type hechting geplaatst worden. Maar naarmate de tijd vordert kan deze ervaring en daarmee hechting verplaatsen door het raamwerk. In het huidige onderzoek lijkt hier een patroon te ontstaan waarbij men zich eerst hecht aan de fysieke plaats om zich vervolgens richting de gemeenschap te bewegen. Toekomstig onderzoek zou zich nog meer kunnen richten op het effect van deze twee factoren.

7.2 **2. Welke mogelijke (latente) behoeften hebben bewoners en gemeenschappen als het gaat om hun leefomgeving?**

Vanuit een sterke hechting met een plek komen meerdere behoeftes bovendrijven bij de omgeving. Het nationale perspectief vanuit de media-analyse laat zien dat er bij bewoners vaak een behoefte aanwezig is tot het behoud van bestaande waarden die een plek heeft. In het geval van een woning gaat het om behoud van de financiële waarde, waarbij het vaak de verwachting van de omgeving is dat een woning minder waard wordt. Deze zorgen zijn in de interviews met de bewoners

niet naar voren gekomen. Er werd een aantal keer aangegeven dat men verwachtte er financieel op vooruit te gaan.

Verder is er behoefte aan historisch besef van de omgeving en specifiek de plek waar men woont. In Nauerna vertaalt zich dat in een referentie naar de hoeveelheid ruimte die er was, en wat er vroeger was maar nu niet meer. Deze hang naar het verleden zorgt, vooral bij bewoners die er al langer wonen, voor een behoefte aan de hoeveelheid ruimte van weleer. De media artikelen focussen zich vooral op het contrast tussen de nieuwigheid van een zonnepark en een historisch landschap met symbolische kenmerken voor een omgeving. Het zonnepark doet hier afbreuk aan. Vanuit de ontwikkelaars wordt aangegeven dat zij wel zien dat het investeren in lokale voorzieningen rondom het zonnepark helpt bij de sociale acceptatie. Hiermee proberen zij de omgeving tegemoet te komen wat betreft de impact en inrichting van deze omgeving.

De bewoners van Nauerna geven verder aan dat zij een behoefte voelen om zich te kunnen ontwikkelen en de gestelde doelen in het leven te kunnen realiseren. Hierbij focussen ze zich eerst op de woning en wooncomfort voor het beleven van rust en ruimte, en vervolgens op de interactie en activiteiten met de gemeenschap, op zoek naar gemeenschapszin. Deze volgorde laat een verloop van hechting zien die in het raamwerk geplaatst kan worden. Binnen deze gemeenschap is ook een behoefte aanwezig om zich te onderscheiden. Dit gebeurt bijvoorbeeld op groepsniveau met in- en outgroup sentimenten veelal gebaseerd op geografische basis zoals aan de andere kant van het sluisje wonen of een landbewoner ten opzichte van een woonbootbewoner. Voor ondernemers is het bereiken van deze persoonlijke doelen minder sterk gelinkt aan de plaats maar eerder een mooie bijkomstigheid of extra motivatie. De behoefte aan een winstgevend bedrijf is bij de meesten belangrijker dan de hechting met de plaats Nauerna. Men geeft wel aan gesteld te zijn op de rust en ruimte van de omgeving, iets wat Nauerna een fijne werkplaats maakt en bij de meesten de reden is geweest om zich te vestigen in deze buurtgemeenschap.

7.3 3. Welke informatie en keuzevrijheid hebben betrokkenen zoals bewoners nodig in co-creatie proces?

Ruimte hebben voor een eigen initiatief, veel communicatie tussen partijen, ruimte inbouwen voor beslissingen, zorgvuldig omgaan met verwachtingen, en informatie beschikbaar stellen zijn manieren om de bewoners het gevoel te geven zelf iets te kunnen organiseren en controle hebben over de maakbaarheid van hun leefomgeving. Doordat dit hen in staat stelt zelf achter het stuur plaats te nemen, kan dit leiden tot een sterkere hechting met de plek waar ze wonen en daarmee tot een hoger sociaal acceptatie niveau van het zonnepark. Dit blijkt uit de media-analyse en wordt bevestigd door de bewoners van Nauerna. Het lijkt er op dat vroeg betrekken beter is dan (te) laat in het proces. De onzekerheid bij het verstrekken van informatie kan juist zorgen voor het gevoel van zeggenschap, als dat daadwerkelijk ook tot de mogelijkheden behoort. In het geval van de buurtgemeenschap Nauerna speelt de belangvereniging hier een sleutelrol in. Zij waren bijvoorbeeld al bezig met een zonnepark voor dit onderzoek en hebben de bewoners hiervan op de hoogte gesteld. De bewoners geven op hun beurt aan dat ze tevreden zijn over manier van communiceren van de belangvereniging. De manier van handelen van de belangvereniging wordt gewaardeerd door de

bewoners, het geeft hen het gevoel dat ze met hun eigen vechtersmentaliteit aan kunnen haken. Over de timing van informatievoorziening is in het interview geen vraag gesteld en dit is ook niet genoemd door één van de bewoners. In de volgende rondes van informatie ophalen zal hier meer aandacht aan besteed worden. In de eerste fase van dit onderzoek is regelmatig contact geweest tussen het consortium en de belangenvereniging waarbij de timing van informatievoorziening een belangrijk aandachtspunt was. Vanuit de bewoners werd verder positief gereageerd op het concept van de co-creatie sessies, zij gaven aan het prettig te vinden om meegenomen te worden in het proces.

Uit de interviews met de ontwikkelaars lijkt de situatie bij Nauerna meer uitzondering dan regel. Ze geven aan dat het informeren van bewoners bij zonnepark projecten essentieel is en dat de urgentie van een participatieproces wel gevoeld wordt, maar in de toekomst alleen maar groter zal worden. Op dit moment geven zij aan dat bewoners vaak worden geïnformeerd nadat de gemeente of een andere grondeigenaar op de hoogte is gesteld. Ook zien zij niet altijd de noodzaak van een uitgebreid en kostbaar participatieproces voor zich, wat ten koste gaat van de informatievoorziening en de keuze die de bewoners krijgen in het proces.

Vanuit de ondernemers is van het belang om op de hoogte te blijven van wat er in de buurtgemeenschap speelt. Zij voelen niet de behoefte om hier direct invloed op uit te oefenen. Zij hebben nu wel het idee dat ze goed op de hoogte gehouden worden van wat er speelt in de buurtgemeenschap. Voor hen is dat bij een zonnepark bijvoorbeeld interessant wanneer hierin geïnvesteerd kan worden.

7.4 Aanvullend kader; esthetiek en biodiversiteit

Er lijkt een kloof te zijn tussen burgers en ontwikkelaars met betrekking tot welke waarde esthetiek en biodiversiteit hebben voor een zonnepark. Het belang van de esthetiek is vooral aanwezig bij omgeving, bewoners en passanten in het landschap. Vanuit de ontwikkelaars wordt aangegeven dat dit belang lastig is om financieel uit te drukken en dus op te nemen in een businesscase. Zij geven wel aan standaard een gedeelte van de businesscase in te ruimen voor het participatieproces. Doorgaans wordt er echter niet meer ruimte voor esthetiek geboden dan een keuze over het type omheining rondom het zonnepark. Momenteel stellen ze dat een goede omheining van groen vaak voldoende is voor de acceptatie van omwonenden. Zij hebben niet aangegeven of ze dit kwantificeren en of ze denken dat het rekening houden met de esthetiek of de biodiversiteit ook een interessantere businesscase oplevert omdat het zonnepark bijvoorbeeld eerder opgeleverd kan worden, ze zien eerder de situatie zoals het nu is als werkbaar, en prints en biodiversiteit als te duur.

Zoals hierboven al is beschreven, wordt de businesscase voor (kleinere) zonneparken wel steeds minder interessant volgens projectontwikkelaars vanwege de SDE+ subsidie. Dit zou ten koste gaan van de ruimte die er in het ontwerpproces is voor esthetiek en biodiversiteit. Dit, in combinatie met de vraag vanuit ontwikkelaars hoe efficiënt dergelijke maatregelen zijn, schept vooral voor kleinere parken weinig welwillendheid bij ontwikkelaars om uitgebreid deel te nemen aan het participatieproces. In deze fase van het project in Nauerna is er met belanghebbenden nog niet gesproken over de businesscase bij zonneparken. Hiervoor is het proces wellicht nog niet ver genoeg gevorderd, er zijn bijvoorbeeld

ook nog geen financieringsconstructies besproken. Ook lijkt er op dit moment vertrouwen aanwezig te zijn bij de bewoners dat de belangenvereniging voor hen opkomt. Dit in combinatie met het vanaf het begin betrokken zijn bij het proces kan een oorzaak zijn waarom de verdeling van de lusten en lasten nog geen kwestie is.

8 Aanbevelingen

Bewoners geven aan in Nauerna te zijn komen wonen vanwege de beleving van rust en ruimte. Wanneer men weemoed heeft naar vroeger, of vertelt over wat er de laatste jaren is veranderd, gaat het stevast over het verdwijnen van die twee elementen. Het gevoel van een oprukkende omgeving wordt niet als prettig ervaren. Uitzicht op landbouw, natuur en water geeft voldoening, en op verschillende manieren werkt de omgeving in tegen deze beleving. Een ontwerp voor een zonnepark zou deze persoonlijke waarden en bijbehorende gevoelens in acht moeten nemen. Deze waarden en gevoelens zijn namelijk weer gekoppeld aan de identiteit van bewoners. Het herbevestigen van de waarden zal een herbevestiging zijn van de waarde die ze hechten aan Nauerna. Juist ook omdat daarnaast vliegen en vrachtverkeer overlast veroorzaken.

Houd rekening met de autonomie van inwoners

De tweede aanbeveling is om bij het ontwikkelen van verdere stappen in het proces van het ontwerp van een potentieel zonnepark rekening te houden met het aanwezige gevoel van autonomie en gezamenlijkheid. Autonomie komt terug op een aantal vlakken. De bewoners van Nauerna hebben dit hoog in het vaandel staan. Dit zien zij als onderdeel van hun eigen identiteit, maar ook als iets waardoor ze aanhaken bij de groepsidentiteit van de buurtgemeenschap en de belangenvereniging. Hier komt ook de strijd naar voren tegen de instanties en een enigszins wantrouwende houding tegen instanties of 'het grote geld'.

Sluit aan bij de vechtersmentaliteit

Bewoners hebben een positieve kijk op de functie van een zonnepark: Het is door zowel de bewoners als de ondernemers genoemd als een mogelijke vorm van zelfstandigheid, om zelf energie te kunnen opwekken. Het kan passen bij de identiteit van de omgeving: een zonnepark kan een positieve invloed hebben op de identiteit; Nauerna wordt door sommige bewoners al 'het Nazareth van de Zaanstreek' (of het Gallië) genoemd. De vechtlust en zoektocht naar autonomie, daar past zelfvoorzienend ook wel bij met een zonnepark. Waarom niet de totstandkoming van een zonnepark koppelen aan de vechtersmentaliteit, en dat dit dan een resultaat is van de strijd?

Er was een dispuut rondom de hoogte van de afvalberg, er is melding van stankoverlast geweest, en mogelijk is er vervuiling van grondwater. Verder zijn er rechtszaken geweest tegen de komst van een aantal windmolens, en is er de komst van park Hoogtij naast de buurtgemeenschap. Hieruit kan een argwanende houding door bewoners van Nauerna tegenover instanties worden aangenomen wat betreft het aanleggen van en meewerken aan nieuwe projecten. Er is een reden waarom het opkopen van stukken land is uitgevoerd door de belangengroep van Nauerna: om oprukkende omgeving buiten de deur te houden. Het zou dus op sommige plaatsen beter zijn om het ontwerp zoveel mogelijk te laten opgaan in de omgeving. Bij de meeste interviews kwam naar voren dat bewoners verwachten dat het zonnepark op de Afvalstort geplaatst wordt. Het is van belang om rekening te houden met de verschillen in impact die stakeholders ervaren bij verschillende locaties. De dynamiek van verschillende belangen bij stakeholders moet tijdens het proces goed gemonitord worden.

Creëer een eigen plek

Uit meerdere interviews bleek een volgorde van verschillende type hechting. In eerste instantie was er sprake van hechting met de natuur en omgeving, waarbij veelal rust en ruimte werden genoemd als prettige karakteristieken. Het uitzicht op de landbouw/polder is vaak genoemd als positief. Hierbij wordt de uitgestrektheid en het groen van de polder als rustgevend gezien. Na de opgebouwde hechting met de plek richtte de aandacht zich meer naar buiten en werd er contact gezocht met de gemeenschap. Uit deze volgorde blijkt ook het belang van autonomie. Deze werd bij de hechting met de plek in eerste instantie gezocht bij het creëren van een eigen plek. Meerdere bewoners kunnen zich hier goed mee identificeren.

8.1 Randvoorwaarden voor co-creatiesessies

Op basis van de bovenstaande conclusies is een aantal randvoorwaarden opgesteld die als input gebruikt wordt in de co-creatie sessie met de bewoners, ondernemers en Afvalzorg. Daarnaast vormen deze randvoorwaarden de basis voor de tweede ronde van dataverzameling voor het vaststellen van het sociale acceptatieniveau. De gesprekken en uitkomsten van de ontwerpen in de sessies worden langs de onderstaande punten gelegd. Deze zijn onderverdeeld op punten die raken aan de identiteit van belanghebbenden en recente gebeurtenissen, en het ontwerp van het zonnepark.

8.1.1 Identiteit & recente gebeurtenissen

- Autonomie op een aantal vlakken:
 - Onderdeel van persoonlijke identiteit. Belang van vechtersmentaliteit
 - Onderdeel van groepsidentiteit
 - Zonnepark kan de onafhankelijkheid van de buurtgemeenschap vergroten. Maak het park onderdeel van de beleving van de bewoners. Zij zien de potentie van het zonnepark als onderdeel van de identiteit van de buurtgemeenschap
- Dispuut om de afvalberg. Hierdoor kan een argwanende houding tegenover instanties worden aangenomen.
- Verschillende impact/belangen op verschillende locaties. Blijf dit actief monitoren gedurende het proces.
- Volgordelijkheid van de locatie. Uit de interviews blijkt dat men het zonnepark verwacht op de afvalberg. Mogelijk gaat de voorkeur ernaar uit om eerst de opties op deze locaties te verkennen.
- Bij de co-creatie sessie de dynamiek tussen de stakeholders (afvalzorg, ondernemers, bewoners) peilen.
- Zowel de ondernemers als de bewoners zijn voornemers nog lang in de buurtschap te blijven wonen. Benadruk het belang dat het ontwerp toekomstbestendig moet zijn.
- Angst voor waardedaling woning. Niet teruggekomen in de interviews, wel in de media-analyse. Kan een verschil tussen deelnemers verklaren en de voorkeur voor een bepaalde locatie.

8.1.2 Ontwerp

- 'Rust & ruimte' heeft de voorkeur boven 'innovatief & opvallend'
- Rekening houden met rust en ruimte, om het gevoel van een oprukkende omgeving te beteugelen.
- Landbouw, natuur en water geeft voldoening.

- Vanuit het opkopen van stukken land om oprukkende omgeving buiten de deur te houden het ontwerp zoveel mogelijk laten opgaan in de huidige omgeving die men ziet als natuur.
- Mogelijkheid om van het zonnepark iets te maken waar de bewoners trots op zijn. Belang van kenmerkend ontwerp waarin buurtgemeenschap wordt vertegenwoordigd.
- Financiële baten van zonnepanelen zijn voor zowel ondernemers als bewoners interessant. Houdt rekening met het aantal panelen per vierkante meter. Om dezelfde redenen, wanneer mogelijk, aanbieden van prints van verschillende transparantieniveaus.
- Behoeftte aan behoud van cultuur. Culturele activiteiten laten terugkomen in het ontwerp, zoals het lintdorp, Chateau de Nauerna, de Nauernese vlag
- Sterk samen-gevoel, onder andere vanuit de belangvereniging. Denk hierbij aan de behoefte om samen het zonnepark te kunnen beleven.

Literatuurlijst

- Altman, I. (1975). The environment and social behavior. *Social psychology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Brown, B., Perkins, D. D., & Brown, G. (2003). Place attachment in a revitalizing neighbourhood: Individual and block levels of analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 23, 259–271.
- Burningham, K. (2000). Using the Language of NIMBY: A topic for research not an activity for researchers. *Local Environment*, 5, 55–67.
- Burningham, K., Barnett, J., & Thrush, D. (2007). The limitations of the NIMBY concept for understanding public engagement with renewable energy technologies: A literature review. *Manchester: Manchester Architecture Research Centre, University of Manchester*.
- Carlisle, E., Kaneb, S.L., Solanc, D. & Joed, J.C. (2014) Support for solar energy: Examining sense of place and utility-scale development in California. *Energy Research & Social Science*, 3, 124–130.
- Devine-Wright, P. (2009). Rethinking NIMBYism: The Role of Place Attachment and Place Identity in Explaining Place-protective Action. *Journal of Community & Applied Social Psychology J. Community Appl. Soc. Psychol.*, 19, 426–441.
- Devine-Wright, P., & Devine-Wright, H. (2006). Social representations of intermittency and the shaping of public support for wind energy in the UK. *International Journal of Global Energy Issues*, 25, 243–256.
- Fried, M. (1963). Grieving for a lost home. In L. J. Duhl (Ed.), *The urban condition: People and policy in the metropolis*, 124–152, New York: Simon & Schuster.
- Hay, R. (1998). Sense of place in developmental context. *Journal of Environmental Psychology*, 18, 5–29.
- Heffron, R. J., & McCauley, D. (2014). Achieving sustainable supply chains through energy justice. *Applied Energy*, 123, 435–437.
- Hidalgo, M. C., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273–281.
- Hunter, A. (1974). Symbolic communities. *Chicago: University of Chicago Press*.
- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 67–86.
- Mason, J. (2002). Researching Your Own Practice: The Discipline of Noticing. *Psychology Press*.
- McMillan, D. W., & Chavis, D. M. (1986). Sense of community: a definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14, 6–23.
- Peuchen, R.A., Dreijerink, L., Gamboa Palacios, S. (2019) Public support and public participation in land based photovoltaic solar parks in the Netherlands. *TNO 2019 P10360*.
- Pesch, U., Correljé, A., Cuppen, E., & Taebi, B. (2017). Energy justice and controversies: Formal and informal assessment in energy projects. *Energy Policy*, 109, 825–834.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57–83.

- Rubenstein, R. L., & Parmelee, P. A. (1992). Attachment to place and the representation of the life course by the elderly. In I. Altman, & S. M. Low (Eds.), *Place attachment*, 139–163). New York: Plenum.
- Scannel, L. & Grifford, R. (2009) Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 1–10.
- Stedman, R. (2002). Toward a social psychology of place. *Environment and Behavior*, 34, 561–581.
- Stokols, D., & Shumaker, S. A. (1981). People in places: a transactional view of settings. *Cognition, social behavior, and the environment*, 441–488). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Twigger-Ross, C. L., & Uzzell, D. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 205–220.
- Van der Horst, D. (2007). NIMBY or not? Exploring the relevance of location and the politics of voiced opinions in renewable energy siting controversies. *Energy Policy*, 35, 2705–2714.
- Wolsink, M. (2000) Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support. *Renewable Energy*, 21, 49-64.

A Interviewprotocol bewoners

Korte introductie van interviewers

Refereren naar de brief die alle mensen hebben ontvangen

Met een groep onderzoekers vanuit verschillende disciplines doen wij een uitgebreid onderzoek naar de verbinding die de inwoners van Nauerna met het dorp en de omgeving hebben. Hierbij proberen wij de wensen en behoeftes van de bewoners in kaart te brengen. Dit doen wij als onderdeel van het onderzoek naar een mooie, creatieve manier waarop een zonnepark in de omgeving van Nauerna aangelegd zou kunnen worden.

We stellen vragen over wat u van Nauerna vindt, wat er voor u belangrijk aan is, en hoe u zich er verbonden mee voelt; het gaat veel over uw beleving hier als bewoner. Als u sommige vragen te persoonlijk vindt, hoeft u natuurlijk geen antwoord te geven. Tenzij dit anders vermeld wordt, bedoelen we met Nauerna het dorp samen met de omgeving.

Praktisch:

- Het interview zal maximaal 1 uur duren.
- Ik zou het gesprek graag opnemen om te gebruiken bij de uitwerking. Bent u het daarmee eens?
- Na afloop stuur ik u een verslag van ons gesprek ter goedkeuring. Deze gespreksverslagen worden niet openbaar gemaakt, maar we halen daar de belangrijkste resultaten uit.
- Wij schrijven een openbaar rapport over dit onderzoek; wij willen u graag anoniem quoten. Mocht u hier bezwaar tegen hebben, horen we dit graag.
- Als u gedurende dit interview merkt dat u het gesprek wilt stoppen dan kan dat zonder uitleg.
- Als u vragen heeft tijdens het interview dan kunt u deze stellen.

Inleidende vragen

- Hoe lang woont u in Nauerna?
- Heeft u altijd op dezelfde plek gewoond?
- Wat vindt u prettig aan wonen in Nauerna?
- Waar in de omgeving komt u graag/zijn favoriete plekken?
- Hoe bent u aan deze plek gehecht geraakt?

Plaats

- Voelt u zich verbonden met Nauerna?
- Op welke manier uit zich dat?
- Is er voor u een verschil in de band die u voelt met het dorp ten opzichte van de omgeving?
- Is deze verbinding meer met de mensen uit Nauerna of meer met de plek zelf?
- Kunt u voorbeeld geven van de verbintenis die u voelt met de mensen?

- Kunt u een voorbeeld geven van de verbintenis die u ervaart met fysieke plekken in het dorp of de omgeving?
- Welke gemeenschappelijke interesses deelt u met de andere inwoners van Nauerna?
- Welke waarde hecht u aan de natuur in de omgeving van Nauerna?
- Spelen de seizoenen hier een rol?
- Welke waarde hecht u aan de architectuur/de gebouwen in het dorp?

Persoon

Individueel

- Wat zijn de herinneringen aan Nauerna waar u het meeste waarde aan hecht?
- Dragen deze bij aan uw verbondenheid met deze plek?
- Voelt u zich een echte Nauernees?
- Zijn er belangrijke dingen in uw leven gebeurd sinds u in Nauerna woont? Of zijn er mooie of leuke momenten in uw leven in Nauerna geweest?
- Heeft het wonen in Nauerna u veranderd?
- Op wat voor manier (positief/negatief)?

Groep

- Kunt u iets typisch noemen van Nauerna?
- Kunt u dit beschrijven?
- In hoeverre voelt u zich hiermee verbonden/identificeert u zich hiermee?
- Wat vindt u van het landschap rondom Nauerna?
- Welke betekenis heeft dit voor u?
- Welke kennis heeft u over de geschiedenis van Nauerna?
- Weet u vooral veel over de geschiedenis van het dorp of van omgeving?
- Zijn veel bewoners religieus in Nauerna?
- Is religie een belangrijk onderdeel in uw beeld van Nauerna?

Proces

- Denkt u dat u binnen 5 jaar nog in Nauerna woont?
- Wat is de voornaamste reden dat u zou vertrekken uit deze omgeving?
- Heeft u een emotionele band met de plek Nauerna?
- Kunt u beschrijven welke emoties daar voor u bij horen?

- Hoe staat u tegenover veranderingen in Nauerna die hebben plaatsgevonden, of die mogelijk in de toekomst kunnen gebeuren?
(Geef als interviewer een persoonlijk voorbeeld om gerust te stellen en ze aan het denken te krijgen)
- Welke invloed wilt u hebben op de veranderingen in uw omgeving?
- Wat zou u willen/kunnen veranderen in het gebied wat nu nog niet kan?
- Is er een verschil tussen een verandering in het dorp of de directe omgeving?

- Op welke manier hebben duurzame energie projecten volgens u invloed op de omgeving van Nauerna?
- Op welke manier beïnvloedt het de identiteit van de omgeving?
- Ziet u deze invloed als positief of negatief en waarom?

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.
Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© 2022 TNO